

**Avgifter och spets-
teknologi: En framtids-
resa bland bibliotek i Bel-
gien och Holland?**

**17 år på Tidaholms-
anstalten!**

18 år på KB?

**Palestinska bibliotek
- trots allt**

**En vanlig dag på bib-
lioteket i Elsies River**

**Kvinnobibliotek i
Barcelona**

INNEHÅLL bis nr 4/05

4. Notiser från biblioteksvärlden.

Ingrid Atlestam om Kvalitetsmässan, DAISY, kvällstidningar på bibliotek...

6. Spetsteknologi och avgifter

Finns EUs framtida bibliotek i Holland och Belgien? Siv Wold-Karlsen vet nu hur många lån ett stjärnabonnemang berättigar till.

11. Biblioteket - en rättighet för alla?

Anna Sandwall, nyss 18, ifrågasätter KB:s åldersgräns. KB svarar.

12. Kvinnobibliotek i Barcelona. Berith Backlund verksam på

Kvinnohistoriska i Göteborg har granskat tre bibliotek på plats.

15. Från folkbildning till utbildning

Det lokala biblioteket – förändringar under hundra år. Mats Myrstener har läst Joacim Hanssons nya bok.

17. En vanlig måndag på biblioteket.

Liv Lundström, ny bibliotekarie som under en tid arbetar på Elsie's River i Kapstaden, förmedlar intryck från en arbetsdag.

18. Diskutera biblioteksfrågor på

World Social Forum i Nairobi 2007! Mikael Böök arbetar med ett biblioteksseminarium inom ramen för

Omslagsbild:

Ingrid Godon, född 1958 i Lier i Belgien, barnboksilustratör med ett femtontal böcker utgivna. Översatt till ett tiotal språk, däribland svenska, senast med Min jättestora pappa med svensk text av Barbro Lindgren

WSF och tycker att fler bibliotekarer skall delta.

20. Sjutton år på Tidaholmsanstalten.

Ingrid Hollinger, nybliven pensionär efter många år som fängelsebibliotekarie, skriver i serien Bibliotekarie i samhället.

24. Maud har forskat vidare om

sydafrikanska skolbibliotek! Maud Hell svarar på frågor med anledning av sin uppsats.

26. "Ett historiskt material av stort värde som vi gärna vill bevara"

Om syndikalismen i Sverige och ett bibliotek på Sveavägen.

Mats Myrstener intervjuar Leif Zetterberg, syndikalist och grafiker.

29. Lässtugor, små bibliotek och en

hög mur i Palestina. Anna Birgitta Eriksson rapporterar från en resa.

32. "Is someone reading over your shoulder?" Motstånd och farhågor.

bis

Tidningen utkommer med fyra nummer per år, indexerar i Artikel-sök

Redaktör och ansvarig utgivare:

Lennart Wettmark

Styrelse/redaktionsgrupp:

Ordinarie: Mats Myrstener, Lennart Wettmark, Lena Lundgren, Christian Forsell, Anette Eliasson

Suppleanter: Barbro Bolonassos, Karin Fagerberg, Berith Backlund, Ingrid Atlestam

BiS' hemsida: <http://www.forening-enbis.org>

Ekonomi:

Christian Forsell

Telnr. 046-141578

Kobjersv. 9 A, 227 38 LUND

e-post:

christian.forsell@telia.com

Prenumerationer 150:-

Institutioner 210:-

(utanför Sverige: 220:-)

Medlemskap (inkl.pren.) 190:-

Studerande (inkl.pren.) 100:-

Lösnummer 30:-

Postgiro: 33 53 16-6

Vi borde vara fler!

Medlemmar och personliga prenumeranter har i sitt tidningsexemplar fått en enkät om bis. Av brevet kan man utläsa en viss otålighet; Varför blir vi inte fler kring föreningen och tidningen? Var är de unga? Är vi en hopplöst sluten generationsförening? Eller, ännu värre, behövs inte den debatt och diskussion som bis står för längre?

Så är det antagligen inte.

I enkäten finns aktiviteter som var och en i sig kan bidra till att stärka såväl föreningen som tidningen. Känn dej gärna tvingad att svara – om än inte på allt. Enkäten skall också finnas på föreningens hemsida: www.foreningenbis.org

Vi har har avslutat den av spam förslummade gamla "bis-listan" på nätet och ersatt den med en ny på Kulturnät Sveriges hemsida (under diskussionslistor!) Anslut dej!

Vad händer 2006? Efter enkäten vet vi mer. Vi planerar dock inför Bok- och Biblioteksmässan och ett bis-seminarium där kring något viktigt, men förbisett område.

BiS årsmöte vet vi händer, nämligen i Stockholm lördagen 11 mars kl 12 -18 på stadsbibliotekets annex Spelbomskan, Odengatan 63, Stockholm. En viktig del blir vilka slutsatser vi gemensamt skall dra av enkätsvaren.

Dessförinnan har bis 15 februari manusstopp för nr 1/06. Läs Siv Wold-Karlsens rapport i detta nummer om EU-kommissionens syn på bibliotek och vad som redan händer ute i Europa. En av de viktigaste artiklarna i bis på senare år!

Förhoppningsvis finner du det här numret tillräckligt bra för att motivera ett nytt år med bis! Kulturrådet stöder bis. Med din hjälp kan sen det mesta hända!

LW

Alltså: **årsmöte i Stockholm 11 mars och manusstopp nr 1: 15 februari**

Vad är BiS?

BiS grundades 1969 och är en biblioteksförening som arbetar utifrån en socialistisk grundsyn. BiS är ett forum för en biblioteksdebatt om bibliotekens sociala ansvar med tidskriften bis som sin främsta kanal. Enligt BiS är det bibliotekets uppgift att bevara och vidareutveckla demokratin genom att

- stödja yttrandefriheten och garantera tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik.
- utgöra en offentligt finansierad och demokratiskt styrd institution som utvecklas i dialog med brukare och närsamhälle.
- arbeta uppsökande, läsrämjande och vägledande i första hand för dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Medverka i bis!?

Du är välkommen att skicka material till: Lennart Wettmark, Rosenbadsgatan 9, 652 26 KARLSTAD tel. 054-10 18 13
bisredaktionen@gmail.com. Vanligen arvoderar vi inte artiklar

Ingrid Atlestam rapporterar och kommenterar

Släpp talböckerna loss!

För några år sedan åkte TPBs agenter land och rike runt och läste lusen av oss som hade en speciell lånekortskategori för de som var berättigade att låna talböcker. Detta diskriminerande utpekande av funktionshindrade skulle avskaffas omgående, annars.....

Nu reser samma personer ut från huvudstaden med nya ukaser och dekret och talar om att vi måste återinföra talbokskorten, annars.....

Kanske borde man börjat hemmavid, för i senaste numret av bif finns en artikel om ljudböcker, där Daisy nämns som om det var vilken ljudbok som helst. Inläsningstjänst har länge marknadsfört Daisyböcker utan att ens tala om att de inte är för alla. Man har alltså av kommersiella skäl kommit till vägs ände i den alltmer liberala tillämpningen av "talbokskriterierna". Nu är vi beordrade tillbaka till ruta ett och ska kleta paragraf 17 etiketter på alla talböcker, som om det nu skulle göra någon klokare. Förväntas vi även kräva läkarintyg av användarna?

Givetvis kan vi inte återinföra gamla stigmatiserande regler, hur ska vi kunna avgöra vem som ser eller mår tillräckligt illa. Nej, skrota hela detta tänkande, släpp talböckerna loss, betala författarna och gör alla ljudböcker juridiskt likvärdiga. TPB kan ju ägna sig åt att producera de titlar som inte är kommersiellt gångbara.

Dessutom är det hög tid för TPB att ta sitt ansvar då det gäller ljud/talböcker för alla medborgare som inte har svenska som sitt första och främsta språk.

Aftonbladet eller Expressen – nej tack!

Så var det dags för en gammal repris i den eviga fråga om folkbiblioteken och censuren. På BIBLIST har diskussionen vågor gått höga om kvällstidningarnas vara eller icke vara i biblioteken. Begreppsförvirringen är som vanligt stor. Självklart är det inte frågan om censur när biblioteket väljer att inte köpa in vissa mediaprodukter. Bara bokutgivningen i Sverige är på över tiotusen titlar om året, så då censurerar ju de flesta biblioteken det mesta när man bara köper en bråkdel av detta! Det handlar alltså inte om censur, utan urval enligt fastställda principer. Det biblioteket valt bort

finns att få eller köpa på annat håll.

Enligt flera debattörer ska då urvalet ske enligt principen "ge folk vad folk vill ha", vilket aldrig varit folkbibliotekets uppdrag. Hur ska politikerna kunna försvara gratisprincipen om biblioteket för skattepengar gör samma sak som Pressbyrå och andra mediahandlare gör för att tjäna pengar? Vad säger EU om ett sådant konkurrensförhållande?

Vad vi för skattepengar ställer till förfogande måste kunna försvaras utifrån de urvalsprinciper som följer ur det uppdrag politikerna fastställt för biblioteket. Ja, det är väl det biblioteksplanen ska handla om?

Berättande mångfald

Nu när begreppet design känns allergiframkallande på grund av överdosering så är det dags för både berättaråret och mångfaldsåret. Nu gäller det att lägga ut rätt ordridåer när det ska sökas pengar och projekt, hela byråkratin rullar igång med nya floskler och tomma ord. Så varför inte ta båda två och slå den tredje?

Det finns väl inget bättre sätt att skapa förståelse för andra sätt att tänka, att ta till sig andra kulturer och världar än genom läsning av skönlitteratur och memoarer. Så gån I ut och gören alla till skönläsare, så blir de glada även på Kulturrådet. Låt berättelserna om andras liv och tankar förändra enfald till mångfald! Dessutom leder detta till guldstjärna även vad gäller kravet på rationalisering och kvalitet!

Varken Greider eller Guillou

Kvalitetsmässan har samma upplägg som Bok&Bibliotek, en mässdel och en seminariedel, men kostar några tusenlappar mer. Mässdelen i årets upplaga var ganska ynkelig. De flesta montrarna bestod av en pc och två män med karamellskål. Karamellerna var goda och man kan som ickeadminis-

trator känna sig lycklig över att slippa utsättas för och behöva ta ställning till alla dessa käcka program som påstås höja kvaliteten i organisationen på något mer eller mindre diffust sätt.

Seminariedelen innehöll ett och annat guldkorn, men kändes allmänt seg och med långa pauser där karamellskålar var enda utfyllnaden. Måne det var kvalitén som saknades trots att där drällde av ministrar och annat fint folk? Det var som en minibokmessa utan själ!

Den rationella låntagaren

"Jag kan gott leva med att bli avstängd" – En studie av den rationella låntagaren vid Umeå universitetsbibliotek är titeln på en D-uppsats av Maud Lindström (Sociologiska institutionen, Avd för biblioteks- och informationsvetenskap vid Umeå universitet, juni 2005). Den är mycket tänkvärd även utifrån folkbibliotekssynpunkt. Den visar att bristen på kunskap om låneregler och rutiner är förskräckande och att bibliotekens utlåning förutsätter att alla handlar altruistisk och att det finns en tillit till systemet annars är risken stor att man handlar egoistiskt och kortsiktigt, t ex behåller kursboken tills kursen är slut och kalkylererar med den kostnaden. Först information och sedan straff är slutsatsen.

Möjligen kan det räcka med en förbannelse med okänd datering från San Pedroklostrets bibliotek i Barcelona som författaren citerar:

För den som stäl, eller lånar och inte återlämnar, en bok från dess ägare, må den förvandlas till en orm i hans hand och förgöra honom. Må han slås med förlamning och alla hans lemmar brista. Må han förgås i smärta under höga skrik om barmhärtighet, må det inte finnas något slut på hans vända tills han ligger upplöst. Må bokmaskarna gnaga på hans inälvor som en sinnebild för den Orm som aldrig dör. Och när han till sist går till sitt sista straff, må Helvetets lågor förtära honom för alltid. (citatet ur *Ikoner* 2/2002. s 26)

Kaos är granne med gud

Nu är det "vetenskapligt" bevisat att Wikipedia är lika tillförlitlig som t ex Encyclopaedia Britannica. Det innebär att Bamse har rätt "tillsammans kan vi". Men samtidigt har en häftig debatt blossat upp på maillistan "Anarchist and Radical Librarians, (a-librarian@lists.mutualaid.org) om Wikipediaartikeln om anarkism. Man diskuterar om olika riktningar inom anarkismen, om de överhuvudtaget går att beskriva annat än historiskt och vem som ska ha rätt att gå in och ändra text. Några kräver att hela artikeln ska bort, andra ifrågasätter andras möjligheter att gå in och ändra. Det finns också de som förutspår Wikipedias kollaps.

No open access

En annan diskussion som nu förs på anarkistbibliotekarie-listan är om det faktum att flera folkbibliotek i USA efter 11 september kräver lånekort och pinkod för att man på bibliotekets datorer ska kunna komma in i katalogen. Problemet tycks vara att man inte har separata datorer för katalogen utan det är de vanliga surfdatorerna och de måste bokas så att man har koll på vem som använder dem. Denna odemokratiska kontrollhysteri, som strider mot hela folkbiblioteksidén, har väl inget svenskt bibliotek ännu drabbats av?

Framgångsrika bybibliotek i repressionens Nepal

Ur ett brev till American Library Association 26 okt 2005

"Dear Colleagues,

I have just returned from a 2 week field trip to Nepal to see and assess a unique and remarkable network of 39 self-sustaining/self-managed non-government-supported, full-service libraries in the most rural and undeveloped communities of that extremely poor and war-torn country, a country largely 'off the radar' of even generally well-informed Americans. It is a country without a national or local library system and, for that matter, without even a nearly adequate system of public education. Indeed, less than 1% of Nepalis have access to newspapers, books, television, telephone, the internet.

It is also a country which has been living under a so-called 'state of emergency' and its extended anti-constitutional aftermath decreed in Nov. 2001 by the corrupt and despotic monarchy -- the present King came to power, just before that, by having the rest of the royal family massacred at a wedding party of which he was the sole survivor

-- an absolutist regime which is now exercising control directly through the military and police while fighting (with great and indiscriminate, if ineffective, brutality) a Maoist insurgency which has de facto control of almost two-thirds of the country and the support of vast sectors of the rural poor.

I was privileged to see in action (initiated by the group READ-Nepal - <http://www.readnepal.org/>) in linking real libraries and local development in the poorest and most isolated rural Nepalese communities -- these institutions declaring themselves 'peace zones' -- and the incredible enthusiasm and support the villagers have evinced for these their own libraries as the veritable hub of local social, cultural and productive activity. It should be noted that, unlike other projects run by NGOs, this one has decidedly NOT been an attempt to pursue international influence or advance foreign agendas, provide jobs for highly paid 'consultants' or impose conditions dictated by the think tanks of corporate globalization. It is truly a grass-roots, local, democratic, sustainable project based on the initiatives of villagers themselves.

While I was there, the press censorship which has led to the jailing of over three hundred journalists and many deaths of established writers and media workers since the November 2001 suspension of press freedoms, has actually escalated in advance of upcoming rigged municipal elections (being staged by the King for the benefit of the international community and being boycotted by all seven major political parties)...

Mark C. Rosenzweig
ALA Councilor at large

Spetsteknologi och avgifter

Finns EUs framtida bibliotek i Holland och Belgien?

Siv Wold-Karlsen

Artikelförfattaren har upptäckt att Holland är EU-kommissionens biblioteksdrömland: nästan alla bibliotek drivs i entreprenad, med marknadsanpassade låneavgifter och raka rör mellan utlån och ersättningar till författarna. Hennes resa startar på det nya Permekebiblioteket i Antwerpen och inkluderar en copyrightkonferens i Berlin. Bitarna faller på plats.

En dag i september 2005 sitter jag på Permeke-biblioteket i Antwerpen och läser om Permeke-biblioteket, det största flamska folkbiblioteket i Belgien. I april 2005 fick biblioteket nytt namn och ny bostad, båda ett arv efter Oscar Permeke, en man som 1909 började importera Ford-bilar. Från 1924 till 1982 var det nuvarande biblioteket garage och försäljningsställe för Ford-bilar, men 1982 flyttar Permeke-företaget till ett av Antwerpens ytterområden, och det gamla Ford-garaget i centrala Antwerpen och nära järnvägsstationen, blir ett av flera tomma hus i en stadsdel som håller på att förslummas. Permeke är ett av många företag som försvinner från stationsområdet, och kvar blir en fattig och inte (längre) yrkesaktiv befolkning plus nyinflyttade invandrare, också de utan pengar och utan arbete. Stationsområdet definieras som ett problemområde, och Antwerpen ber EU om hjälp. 1995 ger EU-kommissionen sitt stöd till ett stadsförnyelse-projekt, och 1997 köper kommunen det gamla Permeke-garaget. 2001 beslutar kommunen att huvudbiblioteket ska flytta från Lange Nieuwstraat och in i det renoverade Permeke-garaget, där också stadsdelskontoret för norra Antwerpen placeras. Det byggs ett Grand Café och flera möteslokaler med utrymme inte minst för lokala entreprenörer. I det nya Permeke-komplexet huserar också det EU-finansierade Impuls-projektet, och här lanseras ett ny-ord för att beskriva vad Permeke egentligen handlar om: klientenrelatiemanagement = kundrelationsmanagement.

30 november 2004 stängde huvudbiblioteket i Lange Nieuwstraat för att öppna fem månader senare, 22 april 2005, som Permeke-biblioteket. I det nederländska bibliotekstidskriftet *Bibliotheek* (2005:9) kan vi läsa att flytten till Permeke är ett tecken på mod och handlingskraft i biblioteksvärlden: Genom att slå sig ned i hjärtat av en nedgången och eftersatt stadsdel, visar Permeke-biblioteket att det vill göra sitt i kampen mot det sociala eländet, och fungera som en kunskapsmotor i den problemfyllda stadsdelen. På vägen till Permeke har biblioteket gjort sig av med en omfattande och rikhaltig samling psykologisk och pedagogisk litteratur, samt börjat ersätta UDK, det universella klassifikationssystemet, med ett hemmagjort system, ZIZO = Zonder Inspanning Zoeken/söka utan ansträngning, en kombination av stiliserade bilder och ett begränsat antal ämnesord.

Mycket kan mycket sägas om och mot UDK, men den ros och heder ska UDK, och dess skapare Melvin Dewey, ha: UDK är ett logiskt och genomskinligt system, öppet för kritik och ändringar.

När UDK låter siffer-koden 200 symbolisera 'religion' är det fullt begripligt för alla som använder 10-siffer-systemet, samtidigt som det öppnar för ett obegränsat antal uppdelningar i olika religioner, sekter, religiösa begrepp och händelser.

När ZIZO låter ett levande ljus symbolisera 'religion och livssyn' blir det svärbegripligt, och oprecisa ämnesord som 'Islam. Kultur-Historia' är rätt ohanterliga; oavsett hur mycket du anstränger dig är det

inte mycket du hittar.

Permeke-biblioteket är i två våningar, och det är mest på andra våningen ZIZO-systemet används. Här står fackböckerna, och här står också en del av skönlitteraturen, alfabetiskt uppställd. Dessutom finns en läsesal med datorer där du kan boka tid för informationssökning och ordbehandling, och det hela kallas läsezon och studiezon.

I Permekes biblioteksidéologi är 'avdelningar' ett fy-ord som ersätts med 'zoner' och zonerna ska glida över i varann, utan skarvar och sömmar.

På cyber-sluttningen, den breda trappan som binder ihop första och andra våningen, står ett tiotal datorer reserverade för 'rekreativt-avkopplande' internetbruk, som surfa, chatta och mejla, och på första våningen hittar vi barnzonen samt bild-och-musikzonen. Här står också den 'populära litteraturen' genre-indelad i thrillers, romantik, science fiction, fantasy och tecknade serier; det kallas marknadszonen, och tanken är att det ska fungera som en stormarknad med hög grad av självbetjäning. Självbetjäning är ett honnörsord, och det är med hjälp av spetsteknologi som RFID, Radio Frequency Identification, 'bibliotekskunderna' ska överta delar av personalens arbetsuppgifter 'precis så som det sker redan idag, exempelvis i banker och en del stora varuhus'. RFID är omdiskuterad som en potentiellt integritetskränkande övervakningsteknologi, men det är en aspekt biblioteket inte alls tar upp, åtminstone inte i sina välgjorda informationsbroschyrer, samlade i en nätt liten plastmapp som pryds av slagordet:

Bibblan överraskar! (De bib verrast!)

I informationsmappen hittar vi också prislistor på hur mycket det kostar att använda biblioteket. Fram till mitten av 1990-talet var det gratis att låna böcker på folkbiblioteken, men omkring 1995 började kommunerna ta ut en årsavgift. Samtidigt beslöt den dåvarande flamska kulturministeren att allt bruk av internet ska vara gratis på alla flamska bibliotek. Så på biblioteket i Antwerpen är internet helt gratis, men det kostar 5 euro att låna hem en bok - eller flera. Det är årsavgiften som är på 5 euro, och för barn/ungdom under 18 är boklånen fortfarande gratis. Är du riktigt fattig, och har papper på det, är det också gratis, och är du äldre än 60 betalar du 2.50. För oss som inte är mantalsskrivna i Antwerpen kostar det 7.50. För barn/ungdom är också AV-materialet gratis, men alla andra måste betala 0.50-1.00 per styck för CD-er och DVD-er, fast språkkurser är gratis för alla.

Ingen bibliotekarie jag pratat med tycker betalsystemet är bra, men några lägger till att priserna faktiskt är rätt låga och de fattigaste behöver ju inte betala; andra ser gratisprincipen som grundläggande viktig, och särbehandlingen av de fattigaste som negativ och stigmatiserande. Men alla är överens om att så illa som det är på de nederländska biblioteken kommer det aldrig någonsin att bli på de belgiska. För på nederländska bibliotek är ingenting gratis, och årsavgifterna ligger på 20-70 euro. Dessutom måste du ofta betala ett styckpris för varje bok du lånar, och AV-material kostar alltid extra,

I likhet med de spanska, portugisiska och italienska bibliotekarierna, tror jag det finns en reell fara för att den nederländska biblioteksmodellen kommer att sprida sig, inte bara till Belgien utan till hela EU-området

liksom bruk av internet. Barn lånar gratis, men det finns bibliotek där barndomen tar slut när du fyller 12.

I motsats till de belgiska, och i likhet med de spanska, portugisiska och italienska bibliotekarierna, tror

jag det finns en reell fara för att den nederländska biblioteksmodellen kommer att sprida sig, inte bara till Belgien utan till hela EU-området och kanske längre ändå. Orsaken är att den nederländska bibliotekspolitikerna är i fas med såväl WTO och dess GATS- och TRIPS-avtal, som med EU och dess PLR-direktiv från 1992.

Public Lending Right direktivet säger att upphovsrättsinnehavare har rätt att kräva betalt när biblioteken lånar ut deras verk, och i Nederländerna upprättade man redan 1993 ett eget organ, Stichting Leenrecht/Stiftelsen lånerätt, som representerar copyrightägarnas, förlagens och författarnas, ekonomiska intressen. Hur mycket biblioteken ska betala bestäms i förhandlingar mellan Stichting Leenrecht och Vereniging van Openbare Bibliotheken, den nederländska biblioteks föreningen som representerar folkbiblioteken. Om/när parterna inte kan komma överens, dyker det upp en tredje part, utnämnd av departementen och med rätt att bestämma.

Både ideologiskt och praktiskt passar det nederländska systemet som hand i handske med EU-direktivet: Dels har man upprättat ett rent copyright-förhållande mellan bibliotek användare och copyrightägare, något som stämmer väl med EUs bibliotek- och copyrightpolitik, och dels är det raka rör mellan höjda inkomster för copyrightägarna och höjda utgifter för biblioteksbrukarna. Vad biblioteksbrukarna tvingas betala, i årsavgifter och i styckpris för varje lån, går stort sett direkt till Stichting Leenrecht.

Nederländerna är, än så länge, det enda EU-landet som helt anpassat sig till PLR-direktivet, dess andemening såväl som dess ordalydelse. Många andra länder, bl.a. grannlandet Belgien, har (haft) problem med direktivet och konflikt med EU och EG-domstolen. Belgien dömdes 2003 i EG-domstolen, och hösten 2005 är åtta andra EU-länder på väg till (att dömas i) domstolen. De åtta är: Irland, Luxemburg, Spanien, Portugal, Italien, Danmark, Finland och Sverige.

Synergi-effekter

I Nederländerna har det aldrig varit gratis att låna böcker på folkbiblioteket. Det har alltid funnits

årsavgifter, men, som jag förstätt det, var prisnivån tidigare ungefär som den är idag i Belgien; det handlade kanske om en femtillapp per år, inte flera hundra kronor plus styckpris per utlån.

Nederländerna har omkring 500 folkbibliotek, men endast ett drygt 20-tal är (kvar) i kommunal regi; resten finns i någon form av stiftelse eller entreprenad. Biblioteken finansieras till ungefär 80 procent av samhället, via skatten, men gratisprincipen har alltid lyst med sin frånvaro. Den har inte funnits i praktiken, och heller inte som ideologi, och det är nog en ideologilöshet som har gjort det lätt för nederländska bibliotek att anpassa sig till PLR-direktivet och dessutom ställa sig vidöppna för GATS.

Enligt GATS kan vilket som helst multinationellt företag öppna bibliotek i Nederländerna och kräva att staten/samhället ska ge samma skattefinansiering till deras biblioteket som till alla andra, och vad gör den nederländska staten då? Omprioriterar den budgeten och/eller höjer skatterna, eller säger den: I den goda marknadsekonomin ska vi hädanefter ge noll skattefinansiering till alla bibliotek.

Den sista möjligheten har redan diskuterats i den nederländska biblioteks förenings tidskrift Bibliotheek (2005:3/4) men utgångspunkten är inte GATS, utan ett krav på rättvisa. Frågan som ställs är: Varför ska biblioteket (till stor del) skattefinansieras, när samhället inte betalar medborgarnas biobesök och skidseminstrar?

Och det är förstås en fråga som tål att tänkas på, och som definitivt bör besvaras.

Det är Marcel van Dam som ställer frågan, och han är varken bibliotekarbetare eller bibliotek användare men en statsvetare som arbetar i kommunalförvaltningen. Som barn använde han biblioteket; som vuxen köper han alla sina böcker, men han går också varje månad med sin lilla son till biblioteket, och han anser att bibliotekets viktigaste uppgift är att finnas till för barn och ungdom. Han är övertygad om att den absoluta majoriteten av den nederländska befolkningen, utan problem, kan betala marknadspriser för bibliotekstjänster. Fast han har även tänkt på den lilla minoritet som inte

skulle klara av det, och för den vill han ha ett system med behovsprövade biblioteksbidrag, ungefär som bostadsbidrag. För, säger van Dam: Jag anser att alla människor ska ha samma möjlighet att välja fritt, och pengar får aldrig vara ett hinder.

Marcel van Dam har räknat ut att marknadsprisen för ett välfungerande bibliotek (dock utan internet och AV-media) skulle bli 150 euro per år och låntagare, och, säger han: 150 euro för att få låna så mycket böcker du vill, i ett helt år, det är inte alls dyrt. Redan idag finns det bibliotek med årsavgifter på 60-70 euro; har det manne hindrat fattiga medborgares fria val?

I Bibliotheek, 2005:10/11, diskuteras priser och prisskillnaderna på biblioteken. Saskia Lefering arbetar på ett bibliotek där den dyraste årsavgiften är 29.50 euro. Den billigaste är 17.50, men med den måste du dessutom betala 20 cent för varje bok du lånar. Våra priser är kanske inte så höga, kommenterar hon, men: Varje gång vi höjer årsavgiften, märker vi att många som 'inte har det så fett' inte förnyar sitt abonnemang på biblioteket, och det är ett problem.

Jenny de Ruiter arbetar på ett bibliotek där årsavgifterna ligger mellan 29 och 65 euro. Med ett standardabonnemang på 29 euro får du låna 60 böcker per år, ett något dyrare ger rätt till 200 boklån per år, och så är det 65-euro-abonnemanget, där du verkligen får valuta för pengarna, säger de Ruiter: Du får låna 400 böcker per år, och dessutom är alla reserveringar gratis, för vi vill ju gärna erbjuda så goda kunder något extra. Jenny de Ruiter har aldrig hört någon klaga på priserna, och hon uppmanar alla bibliotek att införa differentierande abonnemangssystem.

Stjärnabonnemang i Rotterdam

Biblioteket i Rotterdam hör till dem som differentierar.

Standardabonnemanget kostar här 27 euro och ger dig rätt att låna 10 böcker/media per gång och behålla dem i 3 veckor. Stjärnabonnemanget kostar 43 och ger 6 veckors lån för 15 böcker/media.

När jag frågar Rotterdam-bibliotekarierna varför biblioteket inte är gratis, förstår det inte frågan, för biblioteket är ju helt gratis. Har jag inte fått komma in på biblioteket utan att betala, och får jag inte sitta här och läsa så mycket jag bara vill

och orkar, alldeles gratis.

Jag, som kommer direkt från Berlin, vet att där måste man, från och med september 2005, köpa ett biblioteksabonnemang för att alls få komma in på statsbiblioteket; samma system gäller också på folkbiblioteket

Gratisprincipen ligger illa till, och biblioteket, som borde vara en öppen och offentlig mötesplats, reduceras till en sluten medlemsklubb.

i Magdeburg.

Gratisprincipen ligger illa till, och biblioteket, som borde vara en öppen och offentlig mötesplats, reduceras till en sluten medlemsklubb.

Folkbiblioteken i Nederländerna har, eller: hade omkring år 2000, 4.514.000 medlemmar, varav ungefär hälften var vuxna, som alltså måste betala för sina boklån. Dessa drygt 2,3 miljoner vuxenmedlemmar lånade detta år drygt 90 miljoner böcker, och det är rätt mycket, närmare 40 böcker per låntagare.

Om Marcel van Dams vision om ett marknadskonformt bibliotek förverkligas, kommer kunderna att rekryteras från de här 2,3 miljonerna. De kommer troligen att få betala en hel del mer än de 150 euro/år van Dam kalkylerar med, men några kommer säkert att ha både vilja och möjlighet att 'betala vad det kostar'. Majoriteten av befolkningen (som idag uppgår till cirka 15 miljoner, med stort och smått) kommer inte att ha råd, och något biblioteksbidrag tror jag heller inte de får. Istället kommer de kanske att hänvisas till bibliotek typ Permeke, första våningen, med bild-musik och marknadszon, cybertreppan med avkopplande internet, samt några böcker under rubriken lifestyle, ZIZO-illustrerade med kniv-och-gaffel, sax och damfot i högklackat.

Min gissning är att 'Permeke-biblioteken' huvudsakligen kommer att finansieras av välgörenhet, och att ett par av de stora välgörarna kommer att heta Bertelsman och Bill Gates.

Det är Bertelsman vi kan tacka för idén med biblioteket som marknadszon och storvaruhus, och både Bertelsman och Gates har välgörarvanan inne och förtjänar säkert en plats bland Carnegie, Dickson och Rockefeller. Kapitalister behöver välgörenhet, inte minst av ideologiska skäl, och offentliga,

skattefinansierade bibliotek är ett hinder för såväl välgörenheten som marknadsekonomin.

EU definierar biblioteken som en del av den inre marknaden, och det är EU-kommissionens uppgift att se till att biblioteken fungerar mest möjligt marknadskonforma sätt; i den marknadsanpassningsprocessen är PLR-direktivet från 1992 ett viktigt instrument.

Public Lending Right och mänskliga rättigheter

Sedan 1995 hålls det vart annat år en internationell Public Lending Right-konferens, och 21-23 september 2005 hölls den i Berlin. Ett huvudtema var EUs PLR-direktiv, och en av huvudtalarna var Danièle Muffat-Jeandet, som representerade EU-kommissionen. Konferensdeltagarna var en blandad skara med olika uppfattningar om PLR-direktivet.

Från de nordiska länderna kom rätt många representanter, från kulturdepartement och författarförbund, och alla var kritiska till PLR-direktivet och försvarade 'den nordiska modellen': Nej till copyright-PLR. Ja till kulturpolitiska biblioteksersättningar.

Som brukligt är med (statlig) kulturpolitik, har också biblioteksersättningarna språkligt-geografiska begränsningar. Författare som skriver på svenska, bor och publicerar sina böcker i Sverige, kan t.ex. inte kräva biblioteksersättning från den norska staten, även om deras böcker finns på norska bibliotek. Men i motsats till EU-kommissionen har nordiska författare aldrig har uppfattat detta som diskriminerande, försäkrade John Erik Forslund från Sveriges Författarförbund.

Från Belgien kom en representant från det flamska kulturdepartementet samt två från nybildade REPROBEL och SCAM/SACD, två organisationer som tydligt satsar på att bli lika goda 'money collectors' som det nederländska Stichting Leenrecht redan är. Frederic Young, från SCAM/SCAD, tackade EU för PLR-direktivet och domen mot Belgien, och anklagade Danmark (och indirekt resten av Norden) för att bryta mot de mänskliga rättigheterna när de inte betalar biblioteksersättning till alla EU-författare.

Peter Schønning, från det danska Kulturdepartementet, var den som från podiet förklarade den

danska (och indirekt den nordiska) inställningen. Han hävdade att det är absurt att kalla biblioteksersättning för en mänsklig rättighet, och att biblioteksersättning/PLR är något varje demokratiskt land själv måste få bestämma om. Dels om man överhuvudtaget ska ha ett PLR-system, och dels om hur ett eventuellt PLR-system ska utformas. Om det ska ha ett kulturpolitiskt syfte (som t.ex. i Norden), ett socialpolitiskt syfte (som t.ex. i Tyskland och Österrike, där en del av PLR-pengarna går till författarpensioner) eller om syftet är att stärka copyrightägarnas ekonomiska rättigheter (som EU vill och Nederländerna praktiserar).

Schønning påminde också om att EU 1992 hade godkänt den danska biblioteksersättningen (och därmed också, indirekt, övriga nordiska biblioteksersättningar). Det är illa att EU inte står vid sitt ord, och det är illa att EU-kommissionens representant här på Berlin-mötet har uppmanat upphovsrättsinnehavarna att driva rättssak mot länder som fällt i EG-domstolen och kräva retroaktiv biblioteksersättning. Sa Schønning, men då hade Muffat-Jeandet från EU-kommissionen redan lämnat oss.

Vad hon sagt till oss, dagen innan, kan sammanfattas ungefär så här: EU vill ha ett rent copyright-baserat PLR-system; inget kulturpolitiskt tjafs, och heller inget socialpolitiskt dito.

Trestegsprocess

Jag tror EU-kommissionen och EG-domstolen satsar på en trestegsprocess: Först tar de länder utan någon form för PLR, sedan länder med kulturpolitiska avvikelser, och så går de lös på socialpolitiken.

Belgien var ett land helt utan PLR-system, men också ett land som använde kulturpolitiska argument mot PLR-direktivet. Av de åtta som nu är på väg till EG-domstolen, saknar väl fem (fungerande) PLR-system, men åtminstone i Spanien, Portugal och Italien finns ett starkt och tydligt kulturpolitiskt motstånd: Mot PLR-direktivet och för bibehållandet av gratis bibliotek och boklån. I Spanien, Portugal och Italien är bibliotekskramarna nämligen övertygade om att det är den nederländska modellen med betalbibliotek som väntar, om vi inte lyckas stoppa PLR-direktivet. Här

är också många författare aktiva i motståndskampen, och några av dem, bl.a. Dario Fo, har offentligt stämplat PLR-direktivet som ett barbariskt angrepp på kulturen.

Det vore synd att säga att det finns samma motståndsrörelse i Danmark, Finland och Sverige, som ju också är på väg att dömas i EG-domstolen, men: De nordiska länderna har välfungerande och alternativa PLR-system som med sin blotta existens utmanar EU, och som dessutom kan fungera som (farliga/goda) exempel, inte minst för de nya EU-medlemmarna.

Detta är inget EU-kommissionen säger offentligt, men från talarstolen i Berlin gav Muffat-Jeandet åtminstone klar besked om att EU-kommissionen kommer att ingripa om medlemsländerna fortsätter att blanda in socialpolitik i PLR-systemen. Hon uppmanade också copyrightägarna att kräva retroaktiv betalning, och hon uppehöll sig länge omkring domen mot Belgien. Den var en stor seger, hävdade hon: Inte bara för EU utan för alla oss här på PLR-mötet. Fast många i salen höll nog inte riktigt med.

Mats Söderlund, från Sveriges Författarförbund, sa att han, som många andra författare, inte ser PLR-direktivet som ett löfte men som ett hot. Han hävdade också att EU-

Den borgerliga alliansen har som vallofte att riva upp bibliotekslagen

kommissionen begår ett misstag när den behandlar biblioteken som om de vore kommersiella varuhus. Danièle Muffat-Jeandet, från EU-kommissionen, svarade att de där argumenten hade hon hört förut. Och det var slutet på den diskussionen.

Jag har väl också hört 'de där' argumenten förut, och till och med själv försökt formulera dem, för jag tror ju fortfarande på 'det där': Att demokrati och folkstyre är bra, men förutsätter (folk)upplysning och flerfaldigt offentliga bibliotek: offentligt finansierade, genom skatter; offentligt tillgängliga, för alla, och offentliga i betydelsen offentliga rum, allmänningar, där alla kan mötas.

Inte minst det sista blir allt viktigare, nu när våra allmänningar ständigt attackeras av såväl ekonomiska som ideologiska

intressen.

Den borgerliga alliansen har som vallofte att riva upp bibliotekslagen, eftersom den är: Ett hot mot det kommunala självstyret och ett hinder för förnyelse och mångfald, och dessutom kan den fördyra biblioteksverksamheten. Detta enligt den borgerliga kulturalliansen och folkpartisten Lennart Kollmats, som intervjuas i BBL, 2005:5.

I folkpartiets program står det att det inte ska finnas biblioteksavgifter, men hur det blir med den saken får de lokala politikerna bestämma, tycker Kollmats. Staten ska bara skicka en kulturpåse med pengar, och några lokalpolitiker kommer att satsa på länsbiblioteket, andra på länsteatern, och åter andra på biografier och skidseminstrar.

Nej, fel: Det sista kommer inte från folkpartisten Lennart Kollmats, men från statsvetaren Marcel van Dam.

Omkring 1995, kort innan Sverige fick sin bibliotekslag och medan belgiska kommunalpolitiker införde biblioteksavgifter och svenska politiker svärmade för entreprenader, hölls det ett offentligt möte på Göteborgs Stadsbibliotek. Vi som var där hade nöjet att höra borgerliga politiker stå fram på rad och hylla folkrörelsebiblioteket: En fin tradition som borde återupplivas, och kunde inte ABF och IOGT ta över folkbiblioteken nu när kommunerna inte längre har råd att ansvara för dem?

Och det är väl här någonstans skiljelinjen går: I definitionen av vad det är som är viktigt, värdefullt och speciellt med det offentliga bibliotek som ett samhällsansvar.

Offentliga bibliotek kan inte upprätthållas av Bertelsman eller Gates, inte av kyrkan och inte på entreprenad, och inte ens av ABF och andra folkrörelser.

Offentliga bibliotek förutsätter ett gemensamt ansvar, professionella biblioteksarbetare, demokratisk insyn och kontroll, hundra procentig skattefinansiering, och troligen också en bra bibliotekslag.

Göteborg, december 2005

Bild: Ulf Larson

Biblioteket - en rättighet för alla?

Att ha tillgång till bibliotek skall vara en demokratisk rättighet och Stockholm är en underbar stad för bibliotek. Arkiven är många och står öppna för allmänheten.

Tycker man om skönlitteratur är det vackra Asplundhuset att föredra. Sedan delar biblioteken upp sig i en rad olika specialiteter: Stockholms universitetsbibliotek har ett brett utbud på vetenskapliga studier, Annexet samlar på tidningar och tidskrifter, Läsesalongen inriktar sig på konst och musik och i det Internationella biblioteket värnar man om mångkultur.

Arkiven är som öppna skattkistor till folkligt kunskapsfrosseri.

Det bibliotek som ändå tornar sig över de andra och skimrar utöver det vanliga är Kungliga Biblioteket, Sveriges nationalbibliotek. De har åtagit sig den stora uppgiften att bevara ett exemplar av det viktigaste som trycks i Sverige. Man kan minst sagt säga att de gör en betydande insats för vår kulturhistoria och forskningsmöjligheterna.

Vart är det egentligen undertecknad vill komma? Att hon prisar Stockholms frikostiga bibliotek är tydligt men det kommer ett litet "men".

Skattkammaren skulle vara fullkomlig i sin prakt om det nu inte var så att Kungliga Biblioteket utestängde en del av befolkningen genom att ha satt en obeveklig artonårsgräns. Naturligtvis måste det finnas ett skäl till den satta åldersgränsen och skälet är lätt att finna.

Säkerhetsåtgärderna är av högsta prioritet för att inget av materialet skall komma till skada, och det är helt i linje med undertecknads åsikter.

Hon håller även med om att det bör finnas en åldersgräns men att den bör ligga på femton år. Det med anledning av att samhället anser att femtonåringar kan ta ansvar för sitt handlande och således är det även straffbarhetsåldern.

Om en bok från Kungliga Biblioteket försvinner eller tar skada kan personen om han eller hon är över femton år inte komma undan med det straffrättsliga ansvaret. Det är den enda anledningen till att ha en åldersgräns. Eller är det så att en femtonåring är mer vårdslös än en artonåring?

Det tror inte jag.

Jag har själv som minderårig storögt tittat in i Kungliga Bibliotekets stickbågiga fönster, men inte tillåtit inträde. Jag har fått söka mig till universitetsbiblioteken och andra arkiv för att få fram den information jag behöver. Det har inte alltid varit det lättaste. Om den yngre delen av befolkningen fick tillgång till Kungliga Bibliotekets arkiv skulle det uppmuntra till kunskapssökande och vidare studier. Förbudet sänder fel signaler till dem som är i början av sin studiebanan.

Låt inte diskrimineringen fortgå. Det är hög tid att alla får nyckeln till den största av skattkistor så att vi kan stolt säga att i Sverige är tillgång till biblioteken en demokratisk rättighet.

Anna Sandwall, nyss fyllda 18 år

KB svarar:

Anna har helt rätt i att bakgrunden till vårt krav på myndighetsålder vid utfärdande av lånekort vid Kungl. biblioteket just är att materialet är unikt och dessutom ofta mycket dyrbart. Den som lånar KB:s material är ansvarig. Därför har vi satt myndighetsåldern som gräns.

Annas värnande om yngre människors nyttjande av KB delar vi och begränsningen av tjänsterna gäller alltså möjligheten till lånekort.

För nyttjande av andra tjänster såsom vägledning, referensmaterial, läsning av microfilm, utställningar och program är yngre människor mer än välkomna till KB.

Barbro Thomas, biblioteksråd

Sara Bengtson, informationschef

Insändare

Kvinnobibliotek i Barcelona

Berith Backlund

I slutet av maj 2005 reste Berith Backlund, verksam vid Kvinnohistoriska samlingarna på Göteborgs universitet, till Barcelona. Syftet var att besöka dokumentationscentra/bibliotek för kvinnostudier och resan blev möjlig tack vare ett stipendium från Svensk Biblioteksförening. Intrycken var blandade.

Föreståndaren för Centre Francesca Bonnemaison, Anna Cabó i Cardona, visar biblioteket. Foto: Berith Backlundh

Fundació Maria Aurèlia Capmany

Mitt första besök gick till Fundació Maria Aurèlia Capmany. Adressen var en liten gata i närheten av Las Ramblas. När jag kom fram till nummer 17 fanns det ingenting som tydde på att här skulle finnas något annat än helt vanliga bostäder. Lyckligtvis kom en av hyresgästerna, hon kunde bekräfta att jag trots allt kommit rätt och en trappa upp fanns en dörr med en liten skylt med stiftelsens namn. Jag ringde på och blev mottagen av föreståndaren Rosa M. Dumenjó i Martí, som jag haft kontakt med via e-post. Tillsammans med två av sina sex medarbetare, en bibliotekarie och en statsvetare, berättade hon om verksamheten.

Fundació Maria Aurèlia Capmany grundades

1995. Initiativet kom från fackligt håll, El Departamento de la Mujer de la Unión General de Trabajadores de Cataluña, men man stöds och finansieras också av Barcelona kommun, Arbetsmarknadsdepartementet och andra institutioner. Fältet man arbetar med är framför allt arbete och arbetsmarknad, i vid mening. Syftet är att verka för jämställdhet och för kvinnors och mäns möjlighet att delta på samma villkor i det offentliga livet.

Sedan grundandet har man genomfört

en rad projekt inom områden, som arbete och ny teknik, arbetsvillkor, utbildning, emancipation och delaktighet. Man har deltagit i flera EU-projekt, tillsammans med bl.a. Tyskland, Nederländerna och Finland. Dessa finns redovisade i diverse skrifter.

Katalonien har haft en stark textilindustri, som nu i det närmaste försvunnit p.g.a. konkurrensen från Kina. En av de utställningar som stiftelsen arrangerat handlar om de kvinnliga textilarbetarna.

Maria Aurèlia Capmany, som stiftelsen är uppkallad efter, levde i Barcelona 1918 till 1991. Hon var politiskt aktiv i Socialistpartiet, var skådespelerska och författare till artiklar och essäer, skön- och facklitteratur, t.ex. *El feminismo a Catalunya*, 1973. Det var hon som grundade Pen International. Hon betraktas som en av de stora föregångskvinnorna i Katalonien. På stiftelsen finns en liten utställning med några av hennes personliga tillhörigheter, manuskript och dagböcker, TV-program som hon medverkat i, m.m. För några år sedan gjorde man en stor utställning och i anslutning till den gav man ut en omfattande, illustrerad katalog.

Som väl redan framgått vänder man sig inte i första hand till en besökande allmänhet men man besvarar frågor per telefon och e-post. Man sprider sina skrifter via bibliotek och andra institutioner och samarbetar också med de cirka 40 andra informations- och dokumentationscentra för kvinno- och genusfrågor som finns i Spanien.

Biblioteket då? När jag var på besök var alla böckerna nedplockade eftersom man höll på att inreda ett nytt bibliotek. Detta kommer att ligga på samma plan som de övriga lokalerna men på andra sidan en takterrass och såg ut att bli mycket fint. Invigningen var planerad till hösten 2005.

Webbplatsen finns än så länge endast på katalanska och spanska men man har planer på att göra en kortversion på engelska.

Centre Francesca Bonnemaison

Mitt andra besök gällde Centre Francesca Bonnemaison. Det är uppkallat efter en annan stark Barcelona-kvinna. Francesca Bonnemaison grundade det första europeiska biblioteket för kvinnor. Detta skedde 1909 och biblioteket låg i övervåningen av en kyrka. Prästen stödde verksamheten och donerade 100 böcker till biblioteket. Efter ett år flyttade man emellertid, bl.a. därför att man ville stå friare i förhållande till kyrkan.

Francesca Bonnemaison levde 1872 till 1949. Hon var enda dottern i en borgerlig köpmannafamilj. Genom sin man, som bl.a. var den förste som översatte Dante till katalanska, kom hon i kontakt med intellektuella och politiska kretsar i Barcelona. Hennes motiv för att grunda biblioteket var att hon ville höja arbetarkvinnornas utbildningsnivå. Eftersom biblioteket blev en framgång grundade hon kort därefter Institut de Cultura, som gav föreläsningar och kurser i ämnen som feminism, sömnad, maskinskrivning och gymnastik. När inbördeskriget bröt ut 1936 avbröts verksamheten men den återupptogs 1941, då med Barcelonas provinsråd som huvudman.

Nu finns Centre Francesca Bonnemaison i

en gammal byggnad i centrala Barcelona. För några år sedan fick man nya, tillbyggda lokaler och hela centret disponerar nu fem våningar. Verksamheten består av fem delar – Arbete för att öka jämställdheten mellan kvinnor och män, Skola för kvinnor, Forskningscentrum, Kulturcentrum för kvinnor och Biblioteket. Öppethållandet är generöst och strömmen av besökare livlig. På de olika våningarna kan man se resultat av verksamheten, t.ex. konstverk och sömnadsalster producerade av kursdeltagarna.

Programverksamheten är omfattande, med utställningar, film, seminarier och debatter. Några exempel från programmet för maj-juni: film om kvinnorörelsen 1970-1980, konferens om cyberfeminism och ny teknologi, föreläsning om Hannah Arendt och Simone Weil, fotoutställning om kvinnor vid Medelhavet.

När det gäller biblioteket är utvecklingen tråkigare. För några år sedan tog Barcelona kommun över driften och man beslöt då att det skulle omvandlas till ett vanligt folkbibliotek. Man har kvar det gamla kvinnobibliotekets lokaler, samtidigt som man byggt ut och byggt till, men själva kvinnosamlingen finns nu högst upp i biblioteket, i de nya lokalerna. Det finns inte längre någon bibliotekarie som är speciellt kunnig eller intresserad av detta område. Man köper in böcker för en bestämd summa pengar men man har slutat köpa på andra språk än katalanska och spanska. (Den första bok jag fick syn på när jag kom in på avdelningen var förresten *El feminismo a Catalunya* av M.A. Capmany). Den gamla, unika samlingen från 1909-1936 är magasinerad. Allt detta berättade Anna Cabó i Cardona, tidigare bibliotekschef och nu chef för hela centret. Det är ironiskt att man bygger ut centret och utvidgar verksamheten med inriktning på kvinnor samtidigt som man låter Europas äldsta kvinnobibliotek stagna.

Under de dagar jag var i Barcelona pågick på Centre Francesca Bonnemaison ett möte för ATHENA, Advanced Thematic Network in European Women's Studies, och WINE, Women's Informations Network Europe, i vilket jag deltog. En av mötesdeltagarna var Montse Argente, föreståndare för dokumentationscentret vid Institut Català de la Dona, ytterligare en av de institutioner för kvinnofrågor som finns i Barcelona. Dokumentationscentret försöker täcka in alla områden som rör kvinnor och samhället, både historiskt och idag, med särskild tonvikt på juridiska och sociala frågor.

Universitetsbiblioteket

Innan jag reste hade jag studerat webbplatsen för Universitat de Barcelona och universitetsbiblioteket och konstaterat att det skulle finnas en särskild avdelning för kvinno- och genusstudier, Centre d'Estudis de Dones i Gènere. Jag anlätade "Fråga bibliotekarien" och bad att få kontakt med den ansvariga för denna samling. Tjänsten fungerade utmärkt, inom några timmar fick jag till svar att materialet finns i biblioteket men att den ansvariga personen är en professor, som inte är anställd av biblioteket. Jag skickade ett mejl till henne men har

Centre Francesca Bonnemaison. Kvinnosamlingens nuvarande lokaler. Foto: Berith Backlund

hittills inte fått något svar.

I Barcelona besökte jag det gamla universitetet som är inrymt i en klosterliknande byggnad, med vackra innergårdar. Där finns nu avdelningen för språkvetenskap och ett bibliotek för detta ämne. Universitetet är uppdelat på flera olika områden liksom universitetsbiblioteket. Jag talade med en av bibliotekarierna och fick veta att kvinnosamlingen är belägen i ett bibliotek i utkanten av staden och att den är mycket liten. Enligt henne kunde jag få lika mycket information genom att titta på webbplatsen som genom att åka dit.

När jag frågade Anna Cabó på Francesca Bonnemaison om universitetsbibliotekets kvinnosamling fick jag ungefär samma besked. Samlingen sköts av en grupp forskare, Duoda, som också ger ut en tidskrift med samma namn. Ingen av dem är bibliotekarie, det finns inga bestämda öppettider och ingen katalog över samlingarna. På frågan om hur de då hittar böckerna blev svaret "Genom intuition". Jag drog slutsatsen att denna samling inte skulle vara värd ett besök.

Länkar:

Centre Francesca Bonnemaison - <http://www.diba.es/francescabonnemaison/default.asp>

Fundació Maria Aurèlia Capmany - <http://www.fmac.org/index.htm>

Institut Català de la Dona - <http://www.gencat.net/icdona/>

Universitetsbiblioteket - <http://www.bib.ub.es/bub/abub.htm>

Dessutom vill jag rekommendera:

Mapping the World - <http://www.iiav.nl/mapping-the-world/>. En databas som görs av International Information Centre and Archives for the Women's Movement i Amsterdam. Här hittar man en mängd användbar information om bibliotek och informationscentra för kvinnofrågor.

Det lokala biblioteket

– förändringar under hundra år

Mats Myrstener har läst Joacim Hanssons bok och konstaterar att utvecklingen för biblioteken verkar ha en hel del förlorare: de som har det sämst, gamla, sjuka, barn, handikappade, de med läs- och skrivsvårigheter, ja i slutändan kan utvecklingen till och med hota den rena nöjesläsningen

Anledningen till att Sverige så sent fick en bibliotekslagstiftning har ju bland annat att göra med den kommunala självbestämmanderätten. Kommunerna har aldrig varit särskilt förtjusta i statlig inblandning, förhållandet är komplicerat och känsligt. Statliga bidrag till biblioteks- verksamhet kom första gången 1905. Det är t.ex. stor skillnad på statlig styrning av kulturpolitiken mellan Sverige och Norge. Det finns både för- och nackdelar med detta de-centraliserad, icke-statliga system.

Kulturminister Bengt Göransson brukade tala mot en bibliotekslagstiftning och menade att det inte behövdes. Sedan folkbiblioteken kommunaliserades, i Stockholm 1928, har utvecklingen också varit kraftig och relativt stadig fram till 1980. Men vi har nog kanske tagit det för självklart att det alltid ska finnas folkbibliotek i varje svensk kommun. Vi ser med exemplet Högsby att lagstiftningen är så minimal som kritikerna påstått, och att ett folkbibliotek i princip kan bli hur litet som helst. Dock hade man utan lagstiftningen förmodligen kunnat stänga biblioteket i Högsby för en längre obestämd tid. Trots lagstiftning har utvecklingen för folkbiblioteken varit negativ, också vad gäller besök och utlån, de senaste tio-femton åren.

I Joacim Hanssons lilla skrift **Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år** (utg. av Mimer, nationellt program för folkbildningsforskning) beskrivs utvecklingen och inriktningen av våra folkbibliotek under nittonhundratalet. Utvecklingen har gått, med Hanssons synsätt, från ett instrument för folkbildning, särskilt märkbart kring åren 1842, folkskolans grundande, och 1921, när vi fick allmän rösträtt, till en institution snarare för utbildning. De kommunala biblioteken har mer och mer profilerat sig inom olika områden, kanske för att överleva nedskärningar, främst med att mer och mer bli ett stöd till skola och högskola.

I t.ex. Norrtälje står det klart uttytt att man vill vara ett "folk- och utbildnings- bibliotek", "målet är att bygga om stadsbiblioteket till ett folk- och utbildningsbibliotek (högskolebiblioteksfilial)" skriver chefen Kerstin Ericsson i programskriften Biblioteket i utbildningssamhället. I Härnösand har man slagit

ihop stads-, läns- och högskolebiblioteket till ett "sambibliotek", som även kan få uppgifter som arkiv och museum. En liknande utveckling ses på Gotland. Man anar här möjligheten till stora kommunala besparingar.

Kanske är denna utveckling oundviklig? Men Hansson varnar för vilka som kan bli förlorare när folkbiblioteken blir små högskole- och forskningsbibliotek. Förlorarna blir de som har det sämst, gamla, sjuka, barn, handikappade, de med läs- och skrivsvårigheter, ja i slutändan kan utvecklingen till och med hota den rena nöjesläsningen, det syns mig som om kursändringen kan bidra till allt större kostnader för fack- och kurslitteratur och datasupport för folkbiblioteken. Skönlitteraturen hotas, utom den mest lättsmälta, smala genrer som lyrik, essä och dramatik blir säkert också lidande. I vissa

kommuner kan folkbiblioteket komma att ersätta bokhandeln, införa allt mer avgifter, alltså bli en närmast kommersiell verksamhet.

Detta hotar i själva verket en av folkbibliotekets gamla grundstenar, att vara ett bibliotek för alla, gammal som ung, inte bara de som går på utbildning eller högskola. Utvecklingen kan ses i Stockholm redan från starten av stadsbiblioteket 1928 faktiskt, huvudbiblioteket kom i stor utsträckning främst att serva de studerande på Normalm, gymnasier, Stockholms högskola, Handelshögskolan (vilket en utredning som gjordes 1944 också visade). SSB:s chef Fredrik Hjelmqvist var historiker och kom från Lunds universitetsbibliotek. Skickligt byggde han upp den stora verksamheten, att huvudbiblioteket från starten fick funktion av ett litet högskolebibliotek var självklart för Hjelmqvist.

Dock kom de många filialerna i Stockholm att fungera mer som riktiga folkbibliotek, med lokal förankring. Det stora hotet mot det lokala biblioteket tror jag personligen är nedläggningen av filialerna. Kvar står man då med ett enda kommunbibliotek, tyngt av kraven från de många studerande, det är en utveckling vi ser i kommuner i Storstockholm idag, ett kommunalt bibliotek som framför allt får funktion som stöd till olika utbildningar. Mångfalden försvinner därmed. Den lokala förankringen också.

Det lokala folkbiblioteket var en gång lika självklart som post, handelsbod och Konsum. Det var offentliga

...biblioteken kan komma att tappa den del av verksamheten som traditionellt varit folkbildande och demokratiutvecklande. Det kan vara att sprida och arbeta för lokal demokrati i en stadsdel eller ett mindre samhälle eller att arbeta för bättre förståelse mellan religioner och raser, etniska "svenskar" och invandrare från andra kulturer, där biblioteket blir en offentlig samlingsplats där diskussion kan föras.

lokaler där man möttes. Man hade en social funktion, liksom en lantbrevbärare på landet. I bibliotekets lokaler fick man hjälp och vägledning, det var en sorts informationscentral, en lokal samlingsplats. Mycket av detta gamla "folkhemssverige" är idag försvunnet (det finns ett klart samband med den svenska folkbiblioteksutvecklingen som kan hänföras till framväxten av välfärdssamhället, till "folkhemmet" på 1950-60-talet). Joacim Hansson refererar till en dansk undersökning som pekar på fyra inslag i 1990-talets folkbiblioteks verksamhet. Det är "kultur- och upplevelsesektorn", dvs nöjesläsning och en allmän kulturverksamhet; det är vidare kunskap och utbildning; information (ett

Det lokala biblioteket får helt nya uppgifter i besparingstider, det kan vara som yrkesvägledare, apotek, arbetsförmedlare, post, bokhandel, eller video- och musikuthyrare.

område som kan vara mycket styvmoderligt behandlat på folkbiblioteket och svårt att definiera), och den "sociala verksamheten", dvs biblioteket som ett socialt mötescentrum med alla möjliga funktioner.

Vad man saknar här, och vilket var en viktig drivkraft i de gamla folkbiblioteken, är kanske begreppet "demokrati", dvs folkbiblioteket som ett instrument för att sprida demokratiska tankar och ideal. Det var ett väsentligt inslag t.ex. på Stockholms stadsbibliotek på 1930-talet. Hansson betonar också detta, inte minst i sin slutkläm där han varnar för att biblioteken kan komma att tappa den del av verksamheten som traditionellt varit folkbildande och demokratiutvecklande. Det kan vara att sprida och arbeta för lokal demokrati i en stadsdel eller ett mindre samhälle eller att arbeta för bättre förståelse mellan religioner och raser, etniska "svenskar" och invandrare från andra kulturer, där biblioteket blir en offentlig samlingsplats där diskussion kan föras. Idag när det talas om ett växande demokratiskt underskott i ett "gränslöst Europa" blir det lokala folkbiblioteket kanske ännu viktigare än tidigare. Hansson pekar också på detta – att i vår tids globalisering blir regionerna, det lokala, ännu viktigare. Folkbiblioteket får en viktig uppgift i regionernas Europa, nämligen att bidra till den lokala identiteten och tryggheten.

Före Stockholms stadsbiblioteks grundande 1928 bedrevs folkbibliotekens verksamhet i Stockholm av föreningar, arbetarrörelse och kyrkan. Den senare var mycket lokalt förankrad, varje församling hade sitt eget bibliotek som man slog vakt om, bara församlingsbor fick låna. Biblioteket hade inte minst en social uppgift i församlingen som mötesplats, som "offentligt rum". Kyrkan är en av de få institutioner som idag verkar ha en känsla för denna sociala uppgift. Samma funktion hade

Joacim Hansson

också ett bibliotek som Stockholms arbetarebibliotek (1892-1928) som drevs av den fackliga och politiska arbetarrörelsen i Stockholm. Det är oroande om folkbiblioteken i framtiden bara får ta hand om studerande på olika nivåer, bara kan serva de redan "informationsstarka". Det är då stor risk att man helt förlorar kontakten med stora delar av kommunens invånare. En annan utveckling som Hansson tar upp, som är populär i England, är att det lokala biblioteket får helt nya uppgifter i besparingstider, det kan vara som yrkesvägledare, apotek, arbetsförmedlare, post, bokhandel, eller video- och musikuthyrare. I Storbritannien blir folkbiblioteken nu kulturcentra med många uppgifter, där bokutlåningen bara är en liten del av verksamheten. Här finns både positiva, och mer oroande, inslag. Men i bästa fall kan biblioteket faktiskt bli ett lokalt förankrat kulturcentrum.

Hanssons lilla bok är ett debattinlägg, men hans historiska bakgrund är ganska summarisk, på grund av bokens omfång. Folkbiblioteket har traditionellt stått på flera ben, det pedagogiska-folkbildande (med inslag av moralism och förmynderi), har alltid varit starkt. Kultur- och informationsförmedlingen blev viktiga uppgifter på 1960- och 1970-talet när gränserna öppnades mot omvärlden. Jag delar Hanssons oro för att man i framtiden allt för mycket betonar utbildningsstödjande verksamhet och IT. Man riskerar då att tappa inte minst den lokala folkliga förankringen. Ett litet högskolebibliotek har knappast samma arbetsuppgifter och skyldigheter som ett traditionellt stadsbibliotek eller en folkbiblioteksfilial. Datorer kan trots allt inte ersätta den personliga kontakten.

Mats Myrstener,
bibliotekarie, biblioteksforskare

En vanlig måndag på biblioteket

Liv Lundström

När jag lämnar lägenheten i Kapstaden klockan åtta på morgonen har det redan hunnit bli riktigt varmt och jag beger mig österut till Elsies River. Bibliotekets fönster och dörrar är gallerbeklädda, men byggnaden är solig och gul och ser välkomnande ut i kontrast mot kringliggande lägenhetskomples och informella bosättningar. Även om biblioteket inte öppnar för allmänheten förrän klockan tio är båda säkerhetsvakterna redan på plats när jag anländer klockan halv nio. De bär inga vapen, men batong och handklovar ifall det skulle behövas. De hälsar på afrikaans: goeimôre, hoe gaan dit? Goed, dankie svarar jag.

Jag arbetar sedan fyra månader tillbaka på ett folkbibliotek i Elsies River, en av Kapstadens fattigare förorter. Att arbeta här skiljer sig på många sätt åt från att arbeta på svenska bibliotek, men det finns också många likheter. Så här kan en helt vanlig måndag se ut.

Efter att ha sagt godmorgon till vakterna går jag in i biblioteket. Lokalvårdare Pauline nynnar på sånger från gårdagens kyrkbesök medan hon ställer i ordning bord och stolar. Tino är fullt sysselsatt med att larma på böcker innan de kan sättas upp på hyllorna. Amy och Laetitia väntar otåligt på att han skall bli färdig så att de kan ge sig i kast med morgonens bokuppsättning. Jag börjar sortera tummade studieguider och tänker på alla de gymnasister som har pluggat på biblioteket under terminen och som kommer att få sina examensbetyg listade i tidningen i slutet av veckan. Undra vilka elever som har klarat sig, och vilka som har blivit underkända? I Elises River är samtliga låntagare och anställda färgade och många lever under fattiga omständigheter. Kapstaden är fortfarande en segregerad stad.

Klockan börjar närma sig halv tio och det är dags för fika. Vattenkokaren sätts på och det väljs mellan pulverkaffe eller det inhemska rooibos-téet. Några äter frukost, flingor med varm mjölk som mosas ihop till en gröt. Klockan tio slås bibliotekets portar upp och in traskar trogna låntagare, stammisar som hänger på låset för att läsa morgonens tidningar, spela schack eller titta på TV. Några kvinnor väntar otåligt på att få byta ut sin helgskörd av romantiska böcker mot nya smaskiga äventyr.

Plötsligt flimrar datorskärmarna till innan de blir helt svarta. Strömavbrott igen. Inte helt ovana vid situationen stänger kollegorna tillfälligt biblioteket och tar en paus i arbetet. Några stammisar stannar kvar och bjuds på lite fika. När elen väl är tillbaka är klockan nästan ett och det är dags för lunch. Säkerhetsvakten från Kongo har ingen mat med sig idag heller. Han skickar nämligen hem alla pengar som blir över till sin gravida hustru i hemlandet. Under de senaste tre månaderna har han inte varit ledig en enda dag. Någon delar sin smörgås och ger honom ena halvan. Diskussionen kring bordet är het och rör en störig låntagare. Flera av bibliotekarierna vill att vakterna skall kasta ut honom och på så vis sätta tydliga gränser för hur man får uppföra sig på biblioteket.

Klockan blir två och förmiddagens lugn är över. Barn och ungdomar i skoluniform väller in i biblioteket och pockar otåligt på uppmärksamhet. Någon vill ha information om Peru, en annan om buddhism och en tredje vill göra en jämförelse mellan apartheidtiden och nazityskland. Övriga låntagare blir märkbart irriterade över att ljudnivån höjs och vissa lämnar biblioteket.

Tiden rusar iväg och klockan halv fyra sätts vattenkokaren på för sista gången idag. Skoleleverna överger snart biblioteket för att i bästa fall ägna sig åt friare aktiviteter i solskenet utomhus, men oftast för att deras hjälp behövs i hemmet. Biblioteket är återigen lugnt och nu sorteras och förbereds böcker inför morgondagen. Klockan blir fem och full av intryck beger jag mig hem mot centrum. En vanlig måndag på biblioteket i Elsies River är slut.

Liv är född 1977 och tog sin bibliotekarieexamen på Bibliotekshögskolan 2004. Hon återvänder i februari till sitt arbete som skolbibliotekarie i Partille, som hon fått efter att ha vikarierat på bibliotek i Värmland.

Diskutera bibliotek World Social Forum

Mikael Böök från Finland och redaktionsråd i engelska Information for social change pläderar för bibliotekets roll i

År 2006 anordnas World Social Forum (WSF) för ovanlighetens skull på tre olika ställen, d.v.s. i Caracas (Venezuela), Bamako (Mali) och Karachi (Pakistan).

I Bamako och Caracas går WSF planenligt av stapeln i slutet av januari, ungefär samtidigt som företagschefer, politiker och popsångare traditionellt brukar mötas i Davos (Schweiz) på Världens ekonomiska forum (WEF). Däremot har Karachi-forumet uppskjutits med åtminstone två månader till följd av jordbävningen i oktober, eftersom många av de aktiva arrangörerna är involverade i räddnings- och hjälpaktioner.

Under WSF in Bamako 19-23 januari 2006 anordnar "Nätverksinstitutet för global demokratisering" (NIGD, www.nigd.org) en Library Workshop på temat: Bibliotekens roll i WSF-processen. WSF-processen är en samlande beteckning på globala, regionala, nationella och lokala sociala fora som har ägt och äger rum sedan WSF I i Porto Alegre (Brasilien) i januari 2001.

Biblioteksverkstaden i Bamako ska ta upp och försöka besvara följande frågor:

- Hur höja biblioteksmedvetandet i WSF-processen?
- Hur höja WSF-medvetandet hos biblioteksfolket?
- Spridning av WSF-information via bibliotek: metoder, praktiska lösningar.
- Dokumentation av WSF i folkbiblioteken: projektstrategier, organisation och finansiering.

Vidare består biblioteksverkstadens uppgift i att initiera förberedelserna av en större bibliotekskonferens under WSF i Nairobi år 2007.

Introduktion till biblioteksverkstaden i Bamako

WSF-information via folkbiblioteken

Folkbibliotekets demokratiska idé är att tillhandahålla all information utan dröjsmål åt alla människor. Demokratin förutsätter ett väl utvecklat, modernt bibliotekssystem. Väl utvecklat innebär att samhället har investerat och fortsätter att investera i sitt bibliotekssystem. Modernt betyder i detta

sammanhang, att internet uppfattas som en ny gren på bibliotekets växande stam.

1. Medborgarna bör få veta om WSF via biblioteken

Folkbibliotekens historia och demokratiseringen är oskiljbara processer, men hittills har demokratiseringen främst varit en process inom enskilda nationer. Idag står mänskligheten inför en ny utmaning: vi behöver demokratiska institutioner på globalplanet. Och WSF är ett av flera hoppgivande tecken på att begreppen "globalt medborgarsamhälle" och "global offentlighet" håller på att fyllas med mening och innehåll.

Vilken roll spelar biblioteken i denna process?

Bibliotekens roll är nödvändigtvis något motsägelsefull. Biblioteksinstitutionen tenderar av olika tvingande skäl att anpassa sig till den rådande politiska linjen och ger sålunda ofta upp sin självständighet. Å andra sidan har biblioteksföreningar i olika länder och inte minst IFLA (International Federation of library Associations, www.ifla.org) stakat ut en egen position genom sina ställningstaganden om den intellektuella friheten, förvaltningen av Internet (internet governance) och WTO-avtalen angående tjänstehandel (GATS) och intellektuell egendom (TRIPS).

Också EBLIDA (European Bureau of library och Documentation Associations, www.eblida.org) har i skarpa ordalag kritiserat WTO-avtalen. I ett dokument från september påpekar EBLIDA, att TRIPS-avtalet står helt i strid med yrkesbibliotekariernas värderingar. Följaktligen har biblioteksföreningarna en hel del gemensamt med medborgarorganisationerna i WSF.

Förslag 1: WSF-aktivister och bibliotekarier borde tillsammans börja producera informationspaket (artiklar, böcker, webblänkar, e-böcker mm.) om WSF för distribution via folkbiblioteken.

Förslag 2: Inrätta "WSF-hörnor" i biblioteken. Ordna föreläsningar, diskussioner och utställningar.

Biobiblioteksfrågor på forum i Nairobi 2007!

Biobiblioteksfrågor på de sociala forum som arrangeras i Bamako, Mali 2006 och Nairobi, Kenya 2007

2. Bibliotekarier på WSF

Som enskilda medborgare har LIS (Library and Information Specialists) mycket att ge WSF-processen, och de har också mycket att få. Detsamma gäller biblioteksföreningarna i olika länder, regionala biblioteksorganisationer typ EBLIDA och naturligtvis IFLA.

Under WSF IV i Mumbai (2004) höll Network Institute for Global Democratization (NIGD) tillsammans med bibliotekarier från Mumbai och hela Indien ett workshop om bibliotekens roll i demokratiseringen av informationen. Huvudtalare var IFLA-ordföranden Kay Raseroka från Botswana. Kay Raseroka uppmanade alla bibliotekarier att delta i WSF och att börja dokumentera det sociala forumets talrika evenemang i sina bibliotek (läs mer om bibliotekskonferensen i Mumbai via webbsidan www.nigd.org/libraries/mumbai). Biblioteksverkstaden i Bamako i januari 2006 har till uppgift att vidareutveckla dessa idéer.

Förslag 3 Arrangera flera och mer ambitiösa biblioteksrelaterade evenemang under WSF i Nairobi år 2007.

3. Dokumentation av WSF i folkbiblioteken

Dokumentationen av WSF är en stor utmaning. Journalister, som kommer till WSF för att bevaka det för sina medier, förmår bara rapportera en bråkdel av alla kunskapsprocesser och diskussioner. WSF bör dokumenteras professionellt av bibliotekarier såsom Kay Raseroka föreslog under WSF IV i Mumbai. Endast genom att förankra sig stadigt i världens folkbibliotek kan WSF garantera sin kontinuitet och nå ut till gräsrotterna. Låt medborgarorganisationerna och biblioteksföreningarna i samarbete skapa en utförlig, utsökt och politiskt neutral information om WSF via biblioteken!

Förslag 4 Inbjud representanter för IFLA att delta i WSF:s internationella råd.

Skrivet på engelska och fritt översatt till svenska av Mikael Böök ; följs upp på webben via sidan www.nigd.org/libraries/bamako-nairobi

What is WSF ?

The World Social Forum is an open meeting place where social movements, networks, NGOs and other civil society organizations opposed to neo-liberalism and a world dominated by capital or by any form of imperialism come together to pursue their thinking, to debate ideas democratically, for formulate proposals, share their experiences freely and network for effective action. Since the first world encounter in 2001, it has taken the form of a permanent world process seeking and building alternatives to neo-liberal policies. This definition is in its Charter of Principles, the WSF's guiding document.

The World Social Forum is also characterized by plurality and diversity, is non-confessional, non-governmental and non-party. It proposes to facilitate decentralized coordination and networking among organizations engaged in concrete action towards building another world, at any level from the local to the international, but it does not intend to be a body representing world civil society. The World Social Forum is not a group nor an organization.

(<http://www.fsmmali.org/?lang=en>)

Sjutton år på Tidaholmsanstalten

Ingrid Hollinger

När jag 1984 hade gått ut BHS hade jag under några år en rad vikariat och fick pröva på litet av varje. Jag jobbade på bokbuss, som sjukhusbibliotekarie, skolbibliotekarie m.m. När jag 1987 kom till Tidaholm gällde det ett vikariat på fyra månader, men vikariatet övergick i fast tjänst och jag blev kvar i sjutton år. Det är om min verksamhet som fängelsebibliotekarie på Tidaholmsanstalten jag skall berätta i den här artikeln.

När jag började arbeta på anstalten låg fängelsebiblioteket i samma byggnad som skolan och jag hade en hel del kontakt med lärarna. Jag gjorde bokronder till de slutna avdelningarna, säkerhetsavdelningen undantagen. Dit kom jag bara om någon intagen speciellt hade bett om att få tala med bibliotekarien. De intagna som var "ute på banan", d.v.s. satt på någon av de öppna avdelningarna fick på sin promenadtid komma till biblioteket - vid den här tiden utan att ha någon personal med sig. Vid upploppet på anstalten 1994 demolerade de intagna verkstäderna och brände av oklar anledning ner det hus som biblioteket låg i. Där stod jag nu utan bibliotek och nästan utan böcker! Flera bibliotek hörde av sig - Tibro, Karlsborg, Lindesberg. De erbjöd mig att komma och ta

för mig av böcker från nedlagda filialer och annat de kunde avstå ifrån. Från kriminalvårdsstyrelsen fick jag ett engångsbelopp för att skaffa nya böcker. Bit för bit fick jag ihop en hygglig boksamling. Första tiden efter branden fick biblioteksverksamheten bedrivas i en barack inte mycket större än en byggfutt. "Men man kommer ju varandra så nära här" skojade en intagen och jodå, det stämde ju. I nästa etapp hamnade jag och mitt bibliotek i ett nybyggt hus - till att börja med ett par trappor upp. Lokalen, som egentligen skulle användas till bibliotek, låg på bottenvåningen, men måste tills vidare användas till annat. Vid den här tiden delades tjänsten som fängelsepräst mellan en frikyrkopastor och en kvinnlig diakon. Deras arbets- och samtalsrum liksom andaktsrummet låg på samma våning som biblioteket, vilket medförde att jag hade mycket kontakt med de två. Att vara fängelsebibliotekarie är ett ensamjobb så det var skönt att då och då få tillfälle att tala om de intagna med två personer som kände dem väl.

Vietnams tidiga historia på vietnamesiska

Ett par år innan min pensionering fick jag äntligen flytta in i de egentliga bibliotekslokalerna. Tidigare hade jag inte haft utrymme nog att ställa upp alla böckerna snyggt och prydligt, nu hade jag gott om utrymme och dessutom ett separat arbetsrum, där jag kunde förvara beställda böcker utom räckhåll för långa fingrar. (Jodå, det hade hänt att böcker mystiskt försvunnit innan

de nått de egentliga beställarna. För att använda ett gammalt kåkskämt - man kunde tro att det fanns tjuvar på anstalten). I samband med flytten skedde en annan förändring. Alla intagna utom de som satt på isolerings- och säkerhetsavdelningarna fick komma till biblioteket, men varje paviljong för sig och åtföljda av vårdpersonal. Bokronden på isoleringen hade jag till att börja med kvar och det var ett problem, då det alltid var svårt att beräkna hur lång tid en sådan rond skulle ta. De intagna fick inte ha kontakt med varandra. Det blev ideliga avbrott när någon av grabbarna av ett eller annat skäl skulle passera genom korridoren - då måste alla cellerna vara låsta. Då dessa ronder måste klämmas in mellan besöken från de olika paviljongerna blev det väldigt jäktigt. Så småningom ersattes bokronden med en bokvagn, avsedd både för isoleringen och säkerhetsavdelningen. Jag bytte böcker på vagnen ungefär en gång i månaden, medan själva utlåningen sköttes av några av vårdarna. Beställningar skedde skriftligen eller genom samtal med mig..

Tidaholmsanstalten är stor och där finns alltid intagna av alla möjliga nationaliteter. Att låna in depositioner av skönlitteratur på olika språk var inte något större problem. Knepigare var det med facklitteratur, i synnerhet om den var på för mig främmande språk. En gång ville en intagen ha böcker om Kinas och Vietnams tidiga historia på vietnamesiska. Min räddare i nöden var nu som så många andra gånger det förträffliga Internationella biblioteket i Stockholm - inom en vecka hade jag fått fyra volymer. Vad läser då de intagna? Ja, kärleksromaner är det ingen större efterfrågan på, däremot kärleksdikter. Orsak: när man skriver brev till sin käresta vill man gärna bifoga någon kärleksfull strof. De antologier med kärlekslyrik jag köpte in var ständigt utlånade. Populära lyriker var också t.ex. Fröding, Dan Andersson, Cornelis Vreeswijk, Nils Ferlin och - lite förvånande - Karin Boye. Förvånande var också att Dostojevskij var så efterfrågad - och inte bara Brott och straff utan också en tegelsten som Bröderna Karamasov. Strindberg, Lagerlöf, Söderberg och andra svenska klassiker efterfrågades mest av de intagna som studerade, nyutkommen skönlitteratur (utöver deckare och annan spänningslitteratur) av de mera läsvana, som ville följa med. Beträffande deckare ratade många intagna kvinnliga deckarförfattare hur mycket jag än försökte förklara att de skrev väl så bra och spännande som de manliga. Liza Marklund var ett undantag - hennes böcker ville av någon anledning alla läsa. Jag fick ofta önskemål om spänningslitteratur även när det gällde depositioner på främmande språk. Arabisk- och persisktalande intagna bad dock påfallande ofta om lyrik på sitt eget språk. Fantasyböcker var en populär genre. Jag fick många förfrågningar om när nästa del av en svit böcker under översättning skulle komma ut. Tyckte de att det dröjde för länge ville de gärna att jag lånade in boken på engelska. "Det finns ingenting som för en så långt bort från de grå murarna som fantasy" sade en intagen till mig. De LL-böcker jag köpt in med tanke på eventuella dyslektiker kom i praktiken mest att lånas av intagna som inte hade svenska som modersmål. De kassetböcker jag också höll med lånades av alla och envar.

Aldrig bara en bibliotekarie

Det finns en speciell studieavdelning på anstalten. Många av dem som sitter där läser på högskolenivå och behövde min hjälp för att skaffa fram kurslitteratur. I övrigt omfattade önskemålen om fackböcker det mesta från bodybuilding till Sju sorters kakor. Många av killarna höll på med fysisk träning och ville utöver böcker om bodybuilding, stretching etc gärna ha kostråd - jag hade kunnat skaffa hur många böcker som helst om glykemiskt index. Å andra sidan hörde det till de intagnas få nöjen att få baka och laga till enklare rätter, varav behovet av böcker om kakor, tårtor och smaskiga efterrätter. Annat efterfrågat: juridiska böcker (t.ex. om straffrätt), handböcker i teckning och målning, noter och gitarrkurser, böcker om avspänning och meditation, självbiografiska fångelseskildringar, konstböcker, astronomi (och astrologi) o.s.v. Filosofi tilltalade en hel del, likaså psykologi, företrädesvis böcker om hur man lär känna sig själv bättre. Intresset var också stort för böcker om mystiska och ockulta fenomen. På religionshyllan lockade både asatro och österländska religioner.

Allt kunde de intagna inte låna - det var jag och anstaltsledningen ense om. Böcker om sprängämnen, vapentillverkning och liknande stod på svarta listan, likaså rasistisk litteratur. En del nazianstuckna intagna fann sig i detta, andra gastade om censur. Jag kunde inte "som enskild tjänsteman" avgöra vad som var

Bild: Hans Lind

rasistiskt, menade en av dem. Han rev ett exemplar av Koranen ur hyllan och slängde det framför mig. ”Det här är rasism”, skrek han.

Ibland var förfrågningarna av det mer skämtsamma slaget.. Om någon frågar efter ”Dödshoppet från trottoarkanten” förstår man ju att det är på skoj, men eftersom böcker faktiskt emellanåt har besynnerliga titlar är det ibland bäst att fråga om det är allvarligt menat. Vid ett sådant tillfälle fick jag till svar: ”Du, jag sitter för våldsbrott, inte för bedrägeri -mig kan du lita på”, varpå jag självfallet replikerade ”Ja, i så fall är jag fullkomligt lugn”. Och lugn är man som fängelsebibliotekarie. Jag har under årens lopp många gånger fått frågan: ”Är du aldrig rädd när du är därinne?”. Svaret är nej. Jag tror att varenda fängelsebibliotekarie skulle säga detsamma. Visst händer det att intagna tappar humöret och gapar och svär om de t.ex. inte får en bok så snabbt som de önskar, men fysiskt hotad känner man sig aldrig. Det är något speciellt med förhållandet bibliotekarie - intagna.

För det första är man ”civil” (de intagnas ord för alla som inte bär uniform).

För det andra skaffar man fram något eftertraktat - böcker.

För det tredje är man någon som kommer utifrån, en länk till livet utanför murarna. En fängelsebibliotekarie är aldrig bara en bibliotekarie. Själv kände jag mig som en blandning av kurator, morsa och kompis. Under de år jag gick bokronder blev det många tillfällen till pratstunder med de intagna. Vid de tillfällena talades det ofta om privata förhållanden vederbörandes tidigare liv, hur han upplevde fängelsetiden etc. I ett senare skede då de flesta fick komma till biblioteket (men hade några av personalen med sig) förändrades detta. Omständigheterna inbjöd ju inte till privata förtroenden. Själv saknade jag ibland de där stillsamma pratstunderna. Samtidigt kunde jag konstatera att

när någon på isolerings- eller säkerhetsavdelningen bad om ett samtal med mig var det inte alltid den önskade boken som var det viktigaste - det väsentliga var att få tala med någon en stund. Det goda förhållandet mellan bibliotekarier och intagna fick jag för övrigt ett fint exempel på under en konferens för fängelsebibliotekarier. Österåkersanstalten hade åtminstone på den tiden - hur det är nu vet jag inte - ett stort utrymme för kreativ verksamhet, och en grupp intagna därifrån gav oss konferensdeltagare ett smakprov på den pjäs, som de höll på att öva in. Efteråt hade vi tillfälle att tala med de här killarna. Så fort samtalet kom igång gick det liksom en våg av värme genom rummet - de två grupperna fann genast varandra och ett ivrigt pratande utbröt.

Av det föregående kan det låta som det mest bara är frid, fröjd och idyll att arbeta som fängelsebibliotekarie. Så är det naturligtvis inte. Tidaholmsanstalten är en högsäkerhetsanstalt. Här sitter människor som har begått brott som renderar långa straff - rån, våldsbrott, grova narkotikabrott. Här finns människor med missbruksskador, djupgående psykiska störningar, snurrpellar och strulputtar. Somliga är fyllda av hat till det samhälle, som de tycker har svikit dem. Andra har resignerat. "Då ses vi inte mer den här voltan" kan de säga, när det är dags att ta adjö vid muck, inställda på att efter en tid i frihet kommer det alltid en ny volta.

När jag började på anstalten satte jag upp några regler för mig själv: Du är där för att serva dessa människor med böcker. De skall inte bara ha samma goda service som andra utan ändå litet bättre, eftersom de inte har samma möjlighet som människor i frihet att själva skaffa fram böcker. Bry dig inte om hur de ser ut eller uppträder. Den som är prydlig och artig och har lätt för att uttrycka sig skall inte prioriteras framför den som uppför sig på annat sätt. Fråga aldrig en intagen vad han har begått för brott. Ibland talade den intagne själv om det, ibland framkom det på andra sätt - i övrigt förblev jag lyckligt ovetande om vad den ena eller den andra gjort sig skyldig till.

Grattis till muck

De här reglerna har jag följt åren igenom. I många fall fungerade den enkla principen att om man själv är vänlig och trevlig bemöts man själv med vänlighet. Men så finns det ju de psykiskt sköra, de ständigt provocerande, de ständigt missnöjda och killar, som tänder på kort stubin - har "dålig impuls kontroll" för att uttrycka det lite vackrare. Så småningom lärde jag mig att slå dövörat till när någon var provocerande eller arrogant och att låta mild och saktmodigt, när någon för tionde gången gruffade om den där boken han inte hade fått. (Att den inte gått att få tag på godtogs inte - för "den måste ju finnas"). Med de labila gällde det att balansera sig fram. "Muckarnerver" kallas det tillstånd en intagen kan råka i strax före frigivandet. Oron och osäkerheten inför steget ut i friheten kan leda till rastlöshet, irritabilitet och ibland plötsliga vredesutbrott. Allt kan hända - och händer ibland mycket plötsligt och oväntat. Det jobbiga och slitsamma uppvägdes dock av all den vänlighet och uppskattning jag också möttes av. "Du skall veta, Ingrid, att här på avdelningen är du alltid välkommen" kunde någon säga vid en bokrond. Råkade jag komma då det var matdags blev jag ofta inbjuden att delta i måltiden. Andra gånger försågs jag med te och småkakor. När omläggningen skedde och de olika avdelningarna i stället kom till biblioteket tog en intagen för vana att ta med sig varmt vatten och tepåsar. När han muckade åtog sig en annan intagen samma sak. Ett plus var också den välsignade kåkhumorn. Man skämtar glatt och drastiskt om det mesta, inklusive brott och knark. Skulle jag på utlandssemester fick jag välvilliga råd om att se upp med spriten och akta mig för ficktjuvar och strandraggare. Någon gav mig den i detta sammanhang underbara förmaningen "Gör nu ingenting som inte jag skulle göra". En kille som jag inte hade sett på ett bra tag uppenbarar sig igen och konstaterar att där sitter jag fortfarande. "Jaja, somliga av oss får tidsbestämda straff". Jag föll naturligtvis in i det där skämtandet och berättade när dagen för min pensionering började närma sig att nu skulle jag äntligen bli benådad efter en volta på sjutton år. När så min sista arbetsdag var inne blev det många handskakningar och en del kramar. Intagna sade vänliga saker som "tack för de här åren" och "ha det nu riktigt bra". Naturligtvis var det också någon som sade "Grattis till muck".

Maud har forskat vidare om sydafrikanska skolbibliotek!

Bilder på denna och nästa sida av biblioteksmedhjälpare på Percy Mdala. Foto: Maud Hell

Maud Hell har lång erfarenhet av skolbiblioteksarbete, är ordförande i Skolbibliotek Syd, är BiS' representant i nätverk Södra Afrikas styrelse och deltog i BiS fleråriga skolbiblioteksprojekt LPYL. För en uppsats på Malmö högskola har hon åter besökt Sydafrika och sökt vidare efter svar på skolbibliotekens roll i den sydafrikanska skolutvecklingen. bis har ställt några frågor till Maud med anledning av uppsatsen.

Vad fick dig att skriva den här uppsatsen?

Sedan jag första gången kom i kontakt med BiS skolbiblioteksprojekt i Sydafrika har jag intresserat mig för de här frågorna. Kontakten med de engagerade människorna från Sydafrika som deltog i projektet väckte en önskan att få veta mera om utvecklingen av det nya landet efter apartheid. I Lund finns en förening som heter MOLO. Det är en vänskapsförening med Östra Kap. De ordnar studiecirklar och resor till södra Afrika. Sommaren 2003 föll det sig så lyckligt at deras resa skedde samtidigt med IASL-konferensen i Durban. Det gjorde att jag kunde slå två flugor i en smäll och resa två veckor med MOLO-gruppen och dessutom hjälpa till med rapporten av BiS-projektet

tillsammans med andra BiSare och deltagare från Sydafrika. Vi förstod då att intresset för någon form av fortsättning var stort. När jag på hösten 2003 började på kursen Communication for Development tyckte jag det var roligt att anknyta till mina tidigare erfarenheter.

I Sydafrika finns policydokument om skolbibliotek som har svårt att bli antagna. Spelar det någon roll?

Många människor har vid olika tillfällen pratat om dessa dokument och jag har förundrat mig över att tankarna har funnits där så länge och att så lite har hänt sedan 80-talet. Det ville jag titta närmare på. Det visade sig att flera sydafrikaner också har försökt forska i detta. Senast i år uppmanade Jenni Karlsson

media att forska i detta på en skolbibliotekskonferens som jag fick delta i under mitt projektbesök i mars i år.

Jag tror att policydokument på nationell nivå (eller i Sydafrika också på provinsnivå) är viktiga, ofta en förutsättning för utveckling i skolor med rektorer, som hänvisar till att de måste rätta sig efter direktiv uppifrån. Det hindrar inte att eldsjälar fortfarande är lika viktiga när det gäller att genomföra och använda idéerna. Här i Sverige talar vi ju ofta om vad som står i läroplanerna och använder dem i vår kamp för skolbibliotekens roll.

Vad såg du för positiva respektive negativa inslag på de två skolbibliotek du

studerade närmare?

På A B Xuma i Soweto arbetade lärarna mycket med böcker och till en del med informationssökning trots att skolbiblioteket egentligen inte var i bruk, utan skulle omorganiseras. Det fanns också elever som fortfarande kom till skolbiblioteket och hittade något på egen hand, eftersom det fanns böcker. Ingen verkade dock ha hand om det för tillfället. Biblioteksgruppen fanns kvar, men hade svårt att klara av arbetet. Den lärare som tagit vid efter Mpumi, BiS kontaktperson, var intresserad och försökte verkligen, men han hade många andra uppgifter, t.ex. att organisera datorintroduktionen på skolan.

På skolan i Knysna i Västra Kap, Percy Mdala High School,

arbetar fortfarande BiS kontaktperson Wilma. Hon är en verklig eldsjäl och tycker att hon har stöd från sin rektor och den övriga personalen. Men biblioteket är endast öppet på lunchrasten och eleverna får sällan tillfälle att gå dit på andra tider. Lärarna skickar dem att göra uppgifter med hjälp av bibliotek, när de ska göra egna arbeten, men de får ingen tid i skolan, utan får utnyttja rasten eller gå till folkbibliotek på fritiden. Wilma har naturligtvis inte så mycket tid att satsa på mera samarbete med de andra lärarna, eftersom hon själv undervisar, men försöker ändå. Med rektorns stöd ordnar hon aktiviteter i biblioteket, som ibland ropas ut i skolans högtalarsystem. Under sydafrikanska biblioteksveckan, som inföll när jag var där, hölls korta debatter i etiska ämnen inför publik i skolbiblioteket. Det var en övning i engelska och muntlig framställning för elever på gymnasienivå.

En annan positiv sak var att de elever, som var medhjälpare i biblioteket på rasten, var mycket aktiva och intresserade och Wilma hade stor hjälp av dem. Wilma hade lektioner i informationssökning i biblioteket med åttorna, som var de yngsta i skolan. Lektionerna anknöt inte direkt till något de höll på med, men frågorna var sådana att eleverna måste söka i flera källor och tänka en del själva. Det fanns verkligen möjligheter att utveckla detta bibliotek, om skolan bara kunde bestämma sig för att satsa på det. Ett av de senaste meddelandena från Wilma handlade om att biblioteket nog skulle flyttas och hon skulle få gå på fortbildning, så det verkade lite hoppfullt.

Hur stor är skillnaden

bis #4 2005

mellan svenska och sydafrikanska skolbibliotek egentligen?

Detta är en stor fråga med många olika aspekter – bl.a. historiska, politiska och ekonomiska! Men mycket känner man igen – olikheterna i olika skolor, även inom kommuner, och att allt inte beror på pengar, utan snarare på engagerade människor, kampanda och ork.

Våra traditioner är olika. I Sydafrika finns delvis en muntlig tradition, men inte heller den är helt självklar för alla. Det finns inte alltid en stark tro på värdet av teoretisk och boklig bildning. Men ändå värderas högskoleutbildning mycket och många tjänstemän verkar ha flera examina.

IT verkar uppfattas som en genväg för många när det gäller informationstillgång. Kan det göra de mera traditionella skolbiblioteken överflödiga?

Det dröjer nog innan böckerna har spelat ut sin roll, särskilt i ett land som Sydafrika. Där har de just börjat spela en viktig roll i utbildningen för de många. Det är viktigt att barnen får tillgång till böcker på sitt eget språk, så att de kan utveckla det och bli så mångspråkiga som man behöver vara i Sydafrika. Kanske kan det gå fortare att de får tillgång till texter på sitt eget språk via IT-satsningarna. Men jag tror att de behöver böcker att läsa och även muntliga berättelser, sång och drama. Mpumi på AB Xuma Primary School arbetade mycket med att dramatisera böcker tillsammans med barnen. När jag var där visade barnen mig flera exempel.

Skolbiblioteken kan vara ett stöd, när det gäller att göra undervisningen mera omväxlande. Det kan satsa på aktuella händelser och problem, erbjuda infallsvinklar och tips till undervisningen, när de är som bäst. De kan också vara en plats, där elever kan känna sig uppmärksammade, en lugn plats för reflektion och en aktiv plats för meningsutbyte. Dessa vackra ord gäller både i Sverige och i Sydafrika!

Har ditt uppsatsarbete förändrat din syn på skolbibliotekens roll i Sverige och i Sydafrika?

Det har stärkt mig i min övertygelse att fortsätta arbeta med skolbibliotek (jag har blivit ordförande i Skolbibliotek Syd, vars stipendium stöttade mitt projekt). Egentligen borde det finnas en skolbibliotekarie i varje arbetslag. Hur det skulle gå till vet jag inte, men medvetenheten om vad skolbiblioteken skulle kunna göra har blivit större, tycker jag. Jag har också blivit övertygad om att vi som arbetar i skolbibliotek har väldigt mycket gemensamt och har stor nytta av ett utbyte med andra länder. Under arbetet med uppsatsen var jag på IFLA-möte och mötte många av de

skolbiblioteksmänniskor som jag tidigare varit i kontakt med. Jag tycker att sådana kontakter är värdefulla, vi har mycket att ge varandra. För min uppsats fick jag synpunkter från Genivieve Hart, som arbetar med utbildning för /lärar/ bibliotekarier tillsammans med Sandy Zinn på University of Western Cape. Genivieve arbetar med en doktorsavhandling om samarbete mellan skolbibliotek och folkbibliotek och personalens olika roller inom de två organisationerna. Detta diskuterar vi i Lund nu också, så jag hoppas vi kan fortsätta utbyta erfarenheter. Vad jag vet pågår inte några skolbiblioteksprojekt i samarbete mellan Sverige och Sydafrika. Om någon känner till något, så vill jag gärna ha information.

Maud Hell

maud.hell@lund.se

Hela uppsatsen finns som pdf-fil på: <http://www.vikingaskolan.lund.se/skolbibl/skolbib.htm>. Om LPYL-projektet kan man läsa på <http://www.foreningenbis.org/lpyl/index.HTM>

"Ett historiskt material av stort värde som vi gärna vill bevara"

Om syndikalismen i Sverige och ett bibliotek på Sveavägen

Mats Myrstener intervjuar Leif Zetterberg, syndikalist och grafiker

Syndikalistisk studieledarkurs i Linköping 1928. Tillhör Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

MM: Vad är din funktion inom SAC i Stockholm?

LZ: Vi har en arkiv- och bibliotekskommitté, som bl.a. ansvarar för vårt bibliotek på Sveavägen. Den internationella litteratur som vi samlat och som inte finns på några andra svenska bibliotek har nu överlämnats till Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, där den registreras i Libris och i deras katalog Kata (nås från hemsidan) för att kunna användas av forskare. Biblioteket innehåller mycket litteratur om syndikalism och anarkism, på svenska, tyska, engelska, franska, spanska och andra språk, samt många tidskrifter på olika språk. Vi tar också emot arkivmaterial från lokala samorganisationer runt om i landet, som vi ordnar innan det går vidare till folkrörelsearkiv i de olika

länen. Jag sitter också i styrelsen för samorganisationen i Stockholm.

MM: När gick du med i SAC?

LZ: I början på 1980-talet. Jag jobbade som journalist på tidningen Arbetaren då. Sedan har jag frilansat främst med grafiskt arbete, redigering och layout för olika tidningar.

Då i början av 1980-talet var det cirka 15.000 medlemmar i SAC i Sverige. I dag är det bara hälften så många. Orsakerna är flera. En del lokala samorganisationer (LS) har gått ur och lämnat SAC av olika anledningar, men sedan är det strukturomvandlingen, t.ex. minskat antal skogsarbetare i Norrland, där SAC var starka. Det finns ju nästan inga skogsarbetare kvar idag.

Däremot har Stockholms LS inte minskat, tvärtom. Här är det

en hel del yngre medlemmar som engagerat sig, glädjande nog. Men på många mindre orter är SAC helt borta. Det fanns i gruvorna, men främst inom byggnadssektorn en livaktig syndikalism. Idag är det en annan marknad man kan säga. De nya medlemmarna kommer inom kommunal, socialsektorn, dagis, vård, handel, brevbärare, media och service, i Stockholm är t.ex. tunnelbane- och pendeltågsförarna en liten men aktiv grupp, som genomfört flera strejker.

Ofta är ju syndikalisterna i minoritet på sin arbetsplats, man är kanske helt ensam. Det är en besvärlig sits. Man måste själv engagera sig och snappa upp information, man får ju ingen "service" av LO- eller TCO-förbunden på sin arbetsplats. Vill man förhandla själv så kan man göra det, man kan få förhandlingshjälp av mer erfarna kamrater i den LS man

tillhör, men man kan också få hjälp av SAC centralt, av någon ombudsman. För mig är SAC i första hand en facklig organisation som man kan påverka mycket mer än inom andra organisationer.

Men i ärlighetens namn måste jag också säga att den "strukturomvandling" jag pratade om har skapat en hel del problem inom SAC, problem som är långtifrån lösta.

MM: Hur uppkom SAC?

LZ: Ungsocialisterna hade diskuterat och skrivit mycket om syndikalismen och man var tidigt ute och agiterade efter storstrejken 1909. I skogsbygder i Norrland – Jämtland, Hälsingland, Härjedalen – var man ofta först, där hade socialdemokrater eller kommunister aldrig satt sin fot, och där fick man ibland med sig alla arbetare i byn. Ofta var det t.ex. rallare som la järnväg. De var lite självsvåldiga, kunde genomföra strejker om det passade dom, och det var svårt för arbetsgivaren att sätta emot en sån åtgärd. SAC passade den typen av lite "friare" grovarbete.

MM: Det är det som kallas "direkt aktion".

LZ: Ja, SAC har alltid kritiserat inskränkningar i strejkrätten och anser att de som berörs själva ska besluta vilka stridsåtgärder som ska vidtas. SAC hade också länge en alternativ avtalsmodell, som kallades "register", och som tillämpades i skogen in på 1950-talet, och tidigare bland anläggningsarbetare. Man gjorde direkt upp med arbetsgivaren om betalning för ett visst jobb, ett "kontrakt" (det var säsongarbete ofta). Man visste vad arbetet var värt och vad man kunde förhandla fram prismässigt. Det krävde en viss skicklighet, som SAC lärde sig med tiden. Idag skulle det inte gå, nu när marknaden "globaliserats" och reglerats in i minsta detalj.

MM: Hur vill du karakterisera ideologin?

LZ: I början av 1900-talet hade ju de s.k. "ungsocialisterna" brutit sig ur SAP, under ledning av Hinke Bergegren, mest känd för att han propagerade för barnbegränsning. Han uteslöts ur SAP 1908 men var negativ till bildandet av SAC och blev

faktiskt organiserad kommunist efter första världskriget. Ungsocialisterna var en brokig socialistisk rörelse påverkad både av anarkism och marxism. Det var en allmän vänsteropposition som ägnade sig åt propaganda och upplysning och studier, föregångare till SAC och på sätt och vis också till SKP.

Antimilitarismen var särskilt stark bland ungsocialisterna, de ställde inte upp i politiska val, och man ägnade sig också åt viss "våldsromantik" kanske man kan säga, hur allvarligt menad den var är väl svårt att säga. Mycket var rena provokationer.

Och våldet fick ju uttryck i Amaltheadådet 1908, men mot en bakgrund av organiserat strejkbryteri. Utomlands genomförde anarkister flera grova attentat mot militärer och statsmän, t.ex. i Frankrike, men man insåg att det inte ledde någon vart och på 1890-talet började de franska anarkisterna engagera sig fackligt i stället. Man var bland annat aktiva i s.k. "arbetarbörser" som var en sorts fackliga arbetsförmedlingar, som spelade stor roll där. Där är väl ursprunget till den svenska syndikalismen, i Frankrike kring 1900. I Lennart K Perssons avhandling "Syndikalismen i Sverige 1910-1922" finns detta väl beskrivet.

MM: Den klassiska anarkismen är väl utdöd idag?

LZ: Ja, det kan man nog säga. Vi lever ju i ett helt annat samhälle idag. Syndikalismen utvecklades bland annat ur anarkismen, som en oberoende fackföreningsrörelse, och vid sidan av traditionella politiska partier och parlament. Man vill vara självstyrande på det lokala planet, så att man kan driva en egen linje, inte förlita sig på centralistiska beslut.

Analysen av samhället och ekonomin är marxistisk i ganska hög grad. Men syndikalisterna tror mer på den fackliga kampen, inte på politiska reformer eller kampen om statsmakten. Mellan 1895-1914 uppstår en rad syndikalistiska organisationer i Europa: i Spanien, Portugal, Italien. I England arbetar man inom den brittiska fackföreningsrörelsen TUC. I Latinamerika spelade syndikalismen en stor roll i början av 1900-talet.

Syndikalistiska organisationer bildas också i Tyskland, Danmark och Norge, där en hel del stenhuggare

var syndikalister, och den ledande socialdemokraten Martin Tranmael var från början starkt påverkad av syndikalismen från början. Liksom en betydande LO-man som Ragnar Casparsson, som skrivit självbiografiskt mycket fint om sina år inom arbetarrörelsen, han var ju från början ungsocialist och mycket aktiv i SAC.

MM: Hur är det med syndikalismen då?

LZ: Den syndikalistiska rörelsen i Spanien, som det ju skrivits väldigt mycket om, växte sig väldigt stor fram till inbördeskriget, från början mycket inspirerad av Bakunin. I Spanien hade CNT som mest minst en miljon medlemmar, siffrorna varierar. I Katalonien dominerade man arbetarrörelsen. Och jag har sett en siffra om att CNT i Barcelona fortfarande hade 25.000 medlemmar 1949, tio år efter Francos maktövertagande.

Men den långa Francodiktaturen och andra världskriget decimerade den syndikalistiska rörelsen. I dag är rörelsen mycket mindre jämfört med mellankrigstiden, och den är delad i två rörelser, CNT och CGT, den senare har kanske 60.000 medlemmar allt som allt. Den fackliga anslutningen i hela Spanien kanske är tio procent idag. Men dom som är medlemmar är också mycket mer aktivister än i Sverige ska man komma ihåg. I andra europeiska länder finns ett antal syndikalistiska organisationer och så kallade "basfackliga" grupper som står syndikalismen nära. Det är medlemsmässigt små, men aktiva och ibland uppfinningsrika organisationer. IWW finns kvar som en aktiv organisation och fyller faktiskt 100 år i år.

MM: Hur tillkom SAC:s bibliotek?

LZ: Beslutet togs på 1960-talet. På SAC:s huvudkontor i Stockholm hade man ett bibliotek redan tidigare och som skickade vandringsbibliotek runt om i landet. Lokala syndikalistiska föreningsbibliotek fanns också.

En gammal redaktionssekreterare på Arbetaren, Edvard Ramström, brukade säga att "syndikalismen är en kulturrörelse" och det stämde ju på så sätt att det fanns en stark bildningsträvan hos

många ungsocialister och syndikalister, och en hel del författare gillade SAC:s idéer och skrev i organisationens tidningar. T.ex. Folke Fridell med romaner som "Död mans hand" och "Tack för mig grottekvart", han var också organiserad syndikalist. Han har också skrivit ett antal mycket läsvärda agitationsbroschyrer för SAC. Han var textilarbetare, och var kvar längre tid i arbetet än många andra arbetarförfattare. Författare som Fridegård, Moa Martinsson, Eyvind Johnson, Ture Blom, Emil Hagström skrev i Brand eller Arbetaren, och några var en tid organiserade syndikalister. Stig Dagerman föddes ju in i rörelsen, hans pappa var bergsprängare och organiserad syndikalist. Klara Folkets hus var samlingspunkten, där låg SAC:s expedition och Arbetarens redaktion innan man flyttade till Sveavägen.

Biblioteket är nog ett par tusen volymer, böcker, pamfletter (ofta både välskrivna och layoutmässigt bra tycker jag) och tidningar. Utgivningens omfattning imponerar verkligen, det är ett historiskt material av stort värde som vi gärna vill bevara.

Norrlandsfolket i Kiruna var en syndikalistisk tidning, den lades ner på 50-talet och var den enda dagstidningen i Kiruna. Arbetarkuriren i Göteborg var en veckotidning som gavs ut från slutet av 20-talet till början av 40-talet. Allt det här materialet finns ju kvar i vårt bibliotek. Den litteratur på andra språk som överlämnats till Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm är nu sökbar i deras katalog Kata (på nätet, www.arbarkiv.nu) och delvis i Libris.

Det skrivs en hel del uppsatser på universiteten om SAC och om ungsocialismen. Kristian Falk, som skrivit en lic-uppsats om syndikalismen i Sverige 1922-1952 och som arbetar med en doktorsavhandling, har sammanställt en bibliografi med alla dessa uppsatser och med uppsatser som publicerats i vetenskapliga tidskrifter. Arvid Lund gav för några år sedan ut en bok om Albert Jensen, en av SAC:s tidiga pionjärer, gift med Elise Ottesen-Jensen, den berömda sexualupplysaren från Norge, den var från början en uppsats som sedan blev en bok.

MM: Internet då?

LZ: En del vill se Internet som en ersättning för de gamla broschyrerna och tidningarna, men det är svårt att föra samma ideologiska diskussioner på internet, mediet verkar inte riktigt fungera så. Det är i varje fall min erfarenhet. Det blir väldigt spretigt och osammanhängande mestadels. Den gamla möteskulturen kan det nog inte heller ersätta, tyvärr. Vi jobbar på med vår egen hemsida, men den kan bli mycket bättre.

MM: Men SAC har förnyats på senare år?

LZ: Det tycker jag, det finns ett ganska stort intresse bland yngre idag, också bland unga kvinnor. En klar förnying har skett på senare år.

Om Syndikalismen i Sverige

SAC grundades 1910, som en reaktion på storstrejken 1909 där man tyckte att LO-ledningen fallit undan för lätt. Förordar "direkta aktioner" som strejker, fredliga sabotageaktioner och bojkott, förkastar den centralism som LO och SAP, senare också kommunistpartiet stod för. Istället ska den fackliga och politiska makten byggas på de lokala samorganisationerna på arbetsplatserna, verksamheten byggas underifrån.

Man har en gemensam teoretisk utgångspunkt i anarkismen på 1800-talet, hos Marx, och i tankar hos de s.k. "utopiska socialisterna" som Proudhon och Saint-Simon. Michail Bakunin, den ryske anarkisten, var starkt kritisk till delar av Marx tänkande, deras motsättningar bidrog till splittringen och senare den Första internationals upplösning.

Syndikalismens storhetstid var tiden från förra sekelskiftet till andra världskriget, när syndikalismen blev en verklig "tredje väg" mellan den statsbärande socialdemokratien och den sovjetstyrda kommunismen. Starka fackförbund som det franska CGT, det spanska CNT eller argentinska FORA utmanade då på allvar de stora reformistiska fackföreningarna. Industrial Workers of the World, IWW, som Joe Hill tillhörde, var en internationell fackföreningsorganisation nära besläktad med syndikalismen.

Bland författare och intellektuella har de syndikalistiska idéerna funnit anklång, som hos Albert Camus, Stig Dagerman, Eyvind Johnson, Moa Martinson, Folke Fridell, och Hedenwind-Eriksson.

Forskare som Marcel van der Linden och Wayne Thorpe (se t.ex. ett nummer av Arbetarhistoria, nr 87-88, 1998, som ägnas syndikalismen) har pekat på några viktiga faktorer för syndikalismens utbredning. De inringade anläggningsarbetarna i början av seklet var egensinniga och svåra att kontrollera, de var rallare, skogsarbetare eller gruvarbetare, i sydeuropa säsongsarbetande jordbruksarbetare. De hade den ideologiska övertygelsen och "underifrånperspektivet". Det man saknade var en stabil organisation, som kunde matcha den socialdemokratiska eller kommunistiska partiapparaten. Stora industrier med "löpande bandsprincip", som präglade t.ex. bilindustrin, gynnade inte den mer småskaligt inriktade syndikalismen. I genushänseende var 1930-talets syndikalism starkt manligt präglad, som Eva Blomberg beskriver i sin avhandling om svenska gruvarbetare vid denna tid, "Män i mörker". Thorpe menar dock att de anarkosyndikalistiska idéerna knappast har spelat ut sin roll, ett utbrett missnöje med socialdemokratien i regeringsställning och kommunismens misslyckande på 1990-talet spelar syndikalismen i händerna menar han.

Lässtugor, små bibliotek och en hög mur i Palestina

Första veckan i maj reste en delegation om fem bibliotekarier – två från Ume- och tre från Stockholmstrakten till Västbanken under ledning av Yvonne Fredriksson från Palestinagrupperna. Den här resan ingår i en satsning från deras sida att genom resor med olika yrkersgrupper informera om läget i Palestina på olika områden.

Anna Birgitta Eriksson
rapporterar i text och bild

Skolklass i Saraya Center

"Jag är säker på att det kommer att byggas en bosättning där"

Vi tittade alltså på bibliotek men besökte också t ex svenska generalkonsulatet i Jerusalem, Rädda Barnen och togs emot av Mustafa Barghouthi, oppositionspolitiker, trots att det var precis före kommunalvalen.

Det var lugnt för tillfället, försäkrade man oss, och visst, det förekom inga bombdåd eller liknande, men lugnet där ser ändå helt annorlunda ut än det lugn som vi har här hemma. Det utesluter inte något av allt det som gör livet oerhört krångligt och oförutsebart, t.ex check-points med sina köer och systematiska trakasserier (där vi som västerlänningar kom lindrigt undan) och tusen olika gränser som inte får överskridas - outgrundliga åtminstone för en tillfällig besökare. "Vår" taxichaufför kunde t ex ta oss till de flesta platser dit vi skulle, men hade inte tillstånd att åka in i Nablus, där vi alltså fick

hitta en ny taxi när vi tagit oss genom check-point:en. Och chauffören som körde oss från Jeriko fick inte åka in i Jerusalem, så på motorvägen utanför Jerusalem väntade en annan bil som tog oss in i staden. Just när det gäller Jerusalem är det extra besvärligt: de flesta palestinier får överhuvudtaget inte vistas där, och de som bor där bör inte lämna staden – om de vill komma tillbaka igen.

Och så har vi ju muren, som obehagligt byggs vidare, groteskt hög och och dessutom ofta med mark och elstängsel utanför. Det är precis så förfärligt som den beskrivits i pressen. En dag stod vi vid den strax bortom Getsemane, alldeles i utkanten av Jerusalem. Nästa dag skulle vi till Abu Diis precis på andra sidan. Den resan tog säkert en timme i stället för några steg, om inte muren funnits.

Den israeliska närvaron på Västbanken gör sig hela tiden påmind. På i stort sett varje bergstopp – och de är många, för det här är ett bergigt landskap - finns militära anläggningar varifrån man spanar ut över nejden. Jerusalem är i stort sett inringad av

bosättningar, och nya byggs hela tiden. Vår chaufför är en utmärkt guide som uppmärksammar oss på tecken i landskapet som vi annars med säkerhet hade missat. På en bergssluttning står några husvagnar. "Jag är säker på att det kommer att byggas en bosättning där", säger han. "Det är så de börjar, med något litet."

Det finns ingen katalog

Vi besökte ett urval bibliotek, sinsemellan ganska olika, men kanske kan man ändå skönja en linje i verksamheterna. Saraya Center i Jerusalem är i huvudsak ett barnbibliotek. Det är en skolklass där när vi kommer - en av många förstår vi. De har delat klassen i två grupper. Medan den ena får undervisning i datasalen är den andra i biblioteket. Det som pågår i biblioteket liknar mer vanlig skolundervisning än bokprat. Många barn kommer efter skolan också, och biblioteket försöker hålla kontakt med föräldrarna, bl a genom kursverksamhet. I ett rum pågår någon slags föräldrakurs med såväl mammor som pappor

och små barn. Det diskuteras livligt. I ett annat rum pågår yrkesutbildning för frisörer. Även den utbildningen startade som en föräldraaktivitet, fast med broderi. Broderierna var svårsålda (det kan man förstå, för basaren i Östra Jerusalem översvämmas av de mest fantastiska broderier), så nu är det frisyrier i stället.

I Nya Askar Camp utanför Nablus finns också ett "center" med ett bibliotek som Palestinagrupperna stödjer. Där tar man också emot skolklasser och har läxläsning på eftermiddagarna. Här uppmuntras högläsning: barn som läser för andra barn belönas. Man ordnar också aktiviteter för vuxna, t ex bjuder man in äldre personer som kan berätta sagor eller om livet förr, vilket drar mycket folk. Den populäraste boken i biblioteket är en om Palestinas historia.

Det finns ingen katalog. Den, liksom ämnesindelningen på hyllorna finns i huvudet på Um Ali som är fungerande bibliotekarie. Här skulle en hugad bibliotekarie kunna göra en insats, för det är naturligtvis inte tillfredsställande att allt finns bara i huvudet på en enda person.

På läsestugan i Abu Diis, som också stöds av Palestinagrupperna, tar de oss genom biblioteket, förbi datorerna till ett konferensrum och berättar om den tidning de med ungdomarnas hjälp ger ut. Här, liksom på andra håll, talar man om vikten av utbildning och här, liksom på andra håll, är man duktig på att dra in ungdomarna i verksamheten. De som växt upp med läsestugan och gått vidare till Al Quds-universitetet, som ligger alldeles i närheten, kommer tillbaka för att hjälpa till och inspirera de mindre barnen att arbeta på och gå vidare.

Universitetsbiblioteket

Universitetsbiblioteket i Al Quds grundades 1992, universitetet 1981. Det är datoriserat sedan 6 år tillbaka. Nyligen har de bytt från Library of Congress till ett hemmagjort datasystem med access till internet och tillgång till e-böcker och tidskrifter via Toronto. Universitetet har ca 7.500 studenter, ett fåtal, kanske 20-30, från Gaza, eftersom

de som lämnat Gaza för att studera på Västbanken mister sin rätt att återvända. Många studerar med hjälp av stipendier. En av de som tar emot oss har som arbetsuppgift att ragga stipendier. Utsikten från universitetet begränsas av Muren. Vi går upp på en kulle för att se den ringla sig fram genom landskapet. På andra sidan den ligger markerna som hör till gårdarna i byn Abu Diis.

Vi åker till Hebron för att besöka Library on Wheels. Direktören själv tar emot och berättar länge om de freds-/icke-vålds-aktioner inspirerade av Gandhi som de arbetar med. Bokbussen är trasig, får vi veta, men det finns en bibliotekslokal i gamla staden. Vi vill gärna se biblioteket. Tyvärr har det just stängt för dagen och ingen närvarande har nyckel. En av de unga männen tar oss med dit på en vandring genom gamla stan, och vi kan inte låta bli att undra om det verkligen finns ett bibliotek bakom den gröna dörren i gränden.

Promenaden genom gamla staden i Hebron är en kuslig upplevelse. Den del som inte är helt och hållet ockuperad av bosättare är i det närmaste folktom. I basargatorna sitter en och annan gubbe ensam med sina grönsaker. Butiksdörrarna har svetsats igen av israeler och här och där är det avspärningar med stora taggtrådsrullar. Hebron sägs vara den

plats där de mest militanta bosättarna finns. Här går volontärer genom ett kyrkligt samarbete med barnen till och från skolan för att förhindra bosättarna att kasta sten på dem.

Pippi i Palestina

I Ramallah besöker vi Tamer Institute, en organisation (NGO) som arbetar nära kultur- och utbildningsministerierna och med stöd från många (utländska) håll. Institutet startade som en "självhjälps organisation" för ungdomar som inte hade något att göra. Det har en central roll när det gäller utbyggnaden av biblioteksväsendet i Palestina, har startat ett barnboksinstitut och arbetar alltmer med den inhemska bokutgivning som är en följd av "Pippi i Palestina"-projektet. Även här träffar vi ungdomar som hjälper till med biblioteksverksamheten.

Vi har också ett möte med utbildnings- och kulturministerierna, där eldsjälén Leila Yumana Al Batran berättar om barnlitteraturprogrammet, det som här hemma brukar gå under namnet "Pippi i Palestina" (efter Ulla Lundqvists bok med samma namn). Detta initierades av biståndsorganisationen Diakonia med stöd av SIDA och har, kort uttryckt, gått ut på att inte bara förse skolor och bibliotek med böcker utan också på utbildning i att använda barnlitteratur

på bibliotek och i undervisningen. Projektet har varit en succé som bl a lett till att utbildningsplanerna skrivits om så att arbete med barnlitteratur ingår i undervisningen, till en satsning på att utbilda författare och illustratörer och på att utveckla den inhemska bokutgivningen både kvantitativt och kvalitativt.

Kurs för modersmåls lärare i arabiska i Stockholm

I augusti togs ett första steg mot ett utbyte av erfarenheter och idéer när det gäller arbetet med barnlitteratur. Fyra palestinier (3 lärare och en bibliotekarie) kom till Rinkeby, Stockholm för att ha kurs med modersmåls lärare i arabiska i konsten att använda barnlitteratur i undervisningen.

Den som läst Ulla Lundqvists bok vet hur litet intresset för barnlitteraturen var i Palestina när hon påbörjade sin undervisning där. Hit kom nu fyra oerhört entusiastiska och idérika personer som fick känna på något av det hon upplevde där, för att barnlitteraturen hade något med modersmålsundervisningen att göra var inte alls självklart för alla i den här gruppen. Efter en knapp men intensiv vecka hade nog även de mest skeptiska ändrat uppfattning, för stämningen i slutet av kursen var närmast euforisk och deltagarna ville nästan inte gå hem. Det återstår att se vad som kommer ut av detta!

Bilderna på det här uppslaget från Centret i Askar Camp

PS Vi, dvs Hervor Björne, Anna Degerman Holmström, Sven Hallonsten, Eva Ljungstedt och jag har gjort en gemensam rapport från resan. Den finns att läsa på Svensk Biblioteksförnings hemsida, www.biblioteksforeningen.se, under specialgruppen för Afrika, Asien och Latinamerika. Se också Anna Degerman Holmströms artikel i DIK-forum 8/05 om Saraya Center.

Anna Birgitta är bibliotekarie på Knutbyskolan i Rinkeby

Begränsad eftersändning

Vid definitiv eftersändning återsänds för sändelsen med nya adressen på baksidan (ej adressidan).

Avsändare: bis
Rosenbadsgatan 9
652 26 Karlstad

B-posttidning

I USA

Washington, D.C., September 7, 2005—The recent revelation that the FBI is trying to obtain records from a Connecticut library underscores the need to restore reader privacy safeguards eliminated by the USA PATRIOT Act, the Campaign for Reader Privacy said today. "The Connecticut case proves that despite the claims that the PATRIOT Act will rarely if ever be used to search reader records, the FBI is prepared to exercise its extraordinary power whenever it believes it is necessary. When that happens, it is critical that we have safeguards in place to ensure that this power is not abused," according to Michael Gorman, president of the American Library Association, one of the Campaign's sponsor.
<http://www.readerprivacy.org/news.jsp?id=14>

Inom EU

14 december röstade EU-parlamentet för att tele- och internetoperatörer tvingas lagra uppgifter om EU-medborgarnas telefonsamtal och e-post.

"EU:s lagstiftning hamnar här i samma vatten som USA:s Patriot Act. Och som direktivet är utformat kommer man att behöva bevaka vartenda internetcafé och vartenda bibliotek. Ty vem tror på allvar att den som har något skumt på hjärtat skickar brev från sitt eget ägandes mejlkonto - när det finns sådant som hotmail, webbmail, cybercaféer och trådlösa spottar på järnvägsstationer?"

Ola Larsmo i DN 12 dec. 2005